

A locativus-féle határozók a votjákban.

(Első közlemény.)

I. Az *-n*-ragos határozók.*)

Az összes finnugor nyelvekben kimutatható egy, a locativus jelölésére szolgáló *-n*(_s), *-n*(_i) határozórag.

Ez a rag a votjákban és a zürjénben két irányban fejlődött. Egyrészt megelőző *-i* (= *i*) tövégi hangzóval *inessivus* szerepű, másrészt megelőző *-ä*-vel főleg *instrumentalis-comitativus*.

Hogyan magyarázhatjuk meg ezt a kétfeléválást? Hogyan egyezik meg a locativusi alapjelentéssel a ragnak ma általános használata *inessivus* és *instrumentalis* jelentésében?

*) Rövidítések:

M. = MUNKÁCSI BERNÁT, Votják népköltészeti hagyományok. (A mellette lévő szám e munka lapszámát jelöli; bab. = babonák; tm. = találós mesék; im. = imádságok; бүв. = бүвөлő igék; d. = dalok; km. = közmondások. Az idézetek számai e rövidítések mellett az illető számú babonára, találós mesére stb. vonatkoznak.)

WICHM. = WICHMANN YRJÖ, Votjakische Sprachproben. WICHM. I. = WICHMANN e gyűjteményének első része (SUS. Aik. XI. 1893); WICHM. II. = a Votjakische Sprachproben második része (Aik. XIX. 1901). (Az idézetek számai úgy vannak alkalmazva, mint a MUNKÁCSI szövegeiből idézett mondatoknál; d. = Lieder; im. = Gebete; бүв. = Zaubersprüche; km. = Sprichwörter; tm. = Rätsel.)

M. VotjSz. = MUNKÁCSI BERNÁT, Votják Szótár. (A belőle vett példák a Szótár rövidítéseivel vannak idézve.)

Votj. nyelvmut. = MUNKÁCSI, Votják nyelvmutatványok. NyK. XVII.

MHat. = SIMONYI ZSIGMOND, A magyar határozók. (A magyar példák túlnyomó részét ebből a munkából vettem.)

NyH. = SZINNYEI JÓZSEF, Magyar Nyelvhasznítás.³ 1905.

SUS. Aik. = Suomalais-ugrilaisen Seuran Aikakauskirja.

Bud. Fny. = BUDENZ JÓZSEF, Finn nyelvtan.² 1880.

Az *-n* rag locativusi alapjelentése kétségtelen. Nemesak a rokon nyelvek bizonyítják ezt; e jelentés magából a votják nyelvből is kimutatható. Így egyes határozószókbán: *tatin* itten, *otin* ottan, *kitin* hol; éppígy más szólásokban: *gurt-pumín* a falu végén; *soj's tatisän kwamën izkäm iñtijén ulo* ők innen harminez versztnyire (tkp. versztnyi helyen) laknak. M. 95.

Hogy ebből a locativus-jelentésű ragnál hogyan lett az inessivus jelölője, azt megmagyarázza BUDENZNEK egy feltevése,* melyet már az Ugrische Sprachstudien-ben (II. 44.) megemlít és az UA. 385. lapján ismételi, hogy t. i. az inessivus ragja *-i-n* eredetibb **-i-sn* helyett való.

Bizonyítékai röviden a következők:

A zürjében és a votjában az eredeti tővégi magánhangzó különféle ragok és képzők előtt részint zürj. *ö*, votj. *ä* alakban, részint pedig *i* alakban jelenik meg. Mármost bebizonyítható, hogy *ö* (*ä*) igen sok esetben «meglévő vagy kimutathatólag megvolt nasalis (*m, n*) előtt lép föl», míg *i* rendesen akkor, ha közvetlenül utána nem volt *m, n*. Így a sorszámnévképző *-d* előtt azért találunk *-ö, -ä* hangot, mert e képző eredeti alakja **-nd* volt. Az *-m* végű igenévben a tőhangzó mindig *ö*, illetőleg *ä* (*e*). Ugyanezt látjuk a *-töm, -tem* fosztóképzőben is. Az illativus ragja is azért *ö*, votj. *ä*, mert e rag végén, mint a finn *-sen, -h-n* bizonyítja, *-n* volt. Ehhez hozzátehetjük, hogy az adessivus ragja zürj. *-lön, -län, -len*, votj. *-len* ($\sim$ f. *-lia, -llä* < **-lna, *-lnä*).

Mindez feljogosít bennünket arra, hogy a zürj.-votj. inessivus-ragban, melynek állandó alakja *-i-n*, a tő véghangzója és

WIED. = WIEDEMANN F. J., Grammatik der syrjänischen Sprache mit Berücksichtigung ihrer Dialekte und des Wotjakischen. 1884.

WIED. Votj. nyt. = WIEDEMANN, Grammatik der wotjakischen Sprache. 1851.

KÚNOS-MUNKÁCSI = KÚNOS-MUNKÁCSI, A belviszonyragok használata a magyarban. (A magyar példák egy része ebből való.)

PATK. = PATKANOV SZERAFIM, Irtisi-osztják szójegyzék. 1902.

PATK. Irt. Ostj. II. = PATKANOV, Die Irtysch-Ostjaken und ihre Volkspoesie II. 1900.

AHLQV. = AHLQVIST, Über die Sprache der Nord-Ostjaken. 1880.

A vogul példák BEKE ÖDÖNNEK A vogul határozók cz. dolgozatából (NyK. XXXV. 1905.) vannak véve.

*) Előtte már BOLLER gondolt erre.

a rag között egy elveszett nem-nasalis mássalhangzó megvoltát felvegyük. Ez a mássalhangzó a rokon nyelvek és a zürj.-votják elativus (*mortis*, votj. *murtis* < *mortist, *murtist) tanúsága szerint nem lehetett más, mint *ś*.

Ez az *ś* elem specializálta az *-n*-nek általános locativusi értékét inessivus-szá.

Ez a rag azonban nemcsak az inessivusnak, hanem a superessivusnak, sőt az adessivusnak a jele is.

Mindkét jelentésfejlődés könnyen érthető. Inessivus-jelentésből nagyon természetes az átmenet superessivusra. Az inessivus első sorban «teljesen körülzárt térben vagy testben való bensőséget fejez ki. Ehhez képest az első, legcsekélyebb fokú átvitel az, ha nem teljesen, hanem csak három vagy két felülettől elzárt térben való bensőséget jelez. Innen az átvitel az egy felületen való bensőség kifejezéséhez halad, vagyis midőn a subjectum az objectumnak többé nem felületeitől, hanem csak vonalaitól van körülveve, tehát az objectumon „rajta” van.» (KÚNOS-MUNKÁCSI 17, 18). Nagyon természetesnek találjuk az inessivusi rag alkalmazását ezekben: *kökiün* a bölesőben. WICHM. I. d. 294., *nukin* a völgyben. M. bab. 155., *baktšaiad* kertedben. Szinte észrevehetetlen az átmenet az utóbbiakról erre: *azbaram udvaromban*. WICHM. I. d. 438, 441. Pedig már ebben a magyar *-ben* mellett superessivusi *-n* ragot is használ. (Ez ház udvarából soha ki ne fogjon Isten adománya, sőt szaporodjon. Népk. III. 267. Ő el is ment, beszállott királynak udvarára. U. o. I. 228). Innen már csak egy lépés a tulajdonképpeni superessivushoz ezekben: *kék piñal néljos kër én vetlo* két fiatal leány járkal a pusztán (M. d. 31.); éppúgy mint a magyarban: *mikor által menendez a kietlenben, föld meg indolt*. Apor C. 15. | *budosnak kyetlenben, es tauol ualo helyekben*. Ehr C. 114. | *sižil vusa busijn iz-vošas adamijaz adžoz* ősszel egy juhót áldozó embert pillant meg a mezőn. M. 139.

A mi a másik jelentésfejlődést illeti, azt t. i., hogy ugyanez az *-i-n* rag néha adessivusi viszonyt is jelölhet, arra vonatkozólag csak a magyar mellett névutót hozzuk fel, mely a *mell* főnév ragos alakja lévén, «mellettem tulajdonkép a. m. «mellemen», vagyis oly közel hozzám, hogy majdnem mellemet érinti». MHat. II. 78. (L. az adessivus tárgyalásánál.)

Látjuk tehát, hogy az inessivusi jelentésből nagyon természetes a superessivus és érthető az adessivus fejlődése.

Inessivusnak kellett lennie az *-i-n* rag alapjelentésének, mert míg az iness. kifejezésére ritkán használnak névutót, addig a superessivusi jelentésben rendes a *jil'in, vil'in* «föliött» névutókkal való körülírás.

A mondottakat röviden összefoglalva: a finnugor locativusi **-n_s*, **-n_i* a votjákban *-n* alakban van meg; *-i-n* alakjában e rag eredetibb **-i—sn-*ból lett, a finn *-ssa, -ssä* pontos megfelelője és a magyar «-ben» jelentésével bír; rövidült névutó, éppúgy mint az említett finn és magyar rag. Alapjelentése szintén inessivus.

A finnugor locativusi **-n_s*, **-n_i* azonban nemcsak a most tárgyalt ragban van meg a votjákban; megvan *-ä-n* alakban is (a mely sok mélyhangú szóban és a többszám *-jos* jele után *-i-n* alakú, és így összeesik az inessivusi alakkal), mégpedig *instrumentalis-comitativus* rag szerepében.

A locativus ragja hogyan lett az instrumentális jelölője? Több finnugor nyelvben tapasztalt jelenség, hogy helyhatározó jelentésből eszközhatározó fejlődött. A mordvinban az inessivus egyúttal instrumentális is, pl. *pejelsa* késsel, *mantša* bottal; így a finnben az *-n* instrumentális-ragot BUDENZ a locativus-rag kopott másának tartja (Fny. 88. UA. 378.). Így a magyarban a *-ben* lehet eszközhatározónak is a ragja, pl. *Megnyomorít téged az Uristen nagy inségben* RMK. II. 208. Éppígy az *-n* ragnak is van ilyen szerepe, pl. *Valamely állat négy láb on vagy többen jár, tisztátalan.* Kár. Bibl. I. 98.

A votjákban magában is lehet az inessivus eszközhatározó jelentésű. L. alább.

A jelentésfejlődés (helyhatározóból eszközhatározó) igen egyszerű. A következő mondatokban az eszközhatározók oly közel állnak a helyhatározóhoz, hogy könnyen annak lehetne őket nézni: *cečizä sarbään biñ-gozi-kuža muzä ležäm* mézét egy kosárban kötéllel bocsátotta alá a földre. M. 134. | *puden liktisa, vänen bertiškom* gyalog jöttünk, lóháton (tkp. lóval) megyünk vissza. WICHM. I. d. 276. Hasonló szólás *-in* raggal: *vor ašla-šeän-ik val-vil'in vorttilä* a tolvaj éppígy nyargal a lovon, mint előbb. M. 134. || finn: *neljän jalan juosta* négy láb on futni. || m. *négy láb on jár.*

Az *-ä-n* rag comitativusi szerepe eredeti helyhatározó jelentéséből magyarázódik meg. A helyhatározásnak az a faja, a melyet az *-n* jelölt, két tárgy között lévő bizonyos kapcsolatot, összefüggést fejezett ki. Két tárgy a térben egymáson, egymás mellett van, a két tárgy együtt van: egyik tárgy a másikkal együtt van. (Vö. *og-inän* (egy helyen >) együtt; éppígy *og-ajin* együtt, egy helyütt).

Ezen a nézeten van WESKE is, ki «*Untersuchungen zur vergleichenden Grammatik des finnischen Sprachstammes*» cz. könyvének 42., 43. lapjain ezt mondja: «*Den Zusammenhang des Comitativs mit dem Locativ glaube ich mit folgendem Satze ausdrücken zu können: was bei, an etwas ist, ist eben mit etwas. Dieser Ansicht ist auch schon BOLLER*».

A) Az *-i-n*-ragos határozók.

Láttuk, hogy az *-i-n* ragnak inessivus az alapjelentése, míg az *-ä-n* főleg instrumentalis-comitativus.

Mielőtt az *-i-n* rag használatára áttérnénk, ezen rag alaktanát illetőleg még a következőket akarjuk röviden megemlíteni.

MUNKÁCSI a szarapuli, jelabugai, malmyši, glazovi és ufai nyelvjárásból *-in* alakot idéz; a kazáni nyelvjárásban azonban e rag alakja: *-én*. WICHMANN a malmyž(-uržumi) és jelabugai nyj.-ban *-in*, az ufai, glazovi és beszermani nyj.-ban azonban *in* alakot talált.

Mint már említettük, az *i* (*i*) nem tartozik a raghoz, ill. eredetileg nem tartozott hozzá; nem egyéb, mint a szó tövének véghangzója, mely azért tartotta meg *i*-színezetét, mert közvetlenül utána nem következett nasalis. Ez a tövégi hangzó természetesen csak különben mássalhangzón végződő szó végén volt meg, míg amúgy is magánhangzón végződő szó végén nem szerepelt.

A magánhangzóra végződő szavak inessivusát ezek szerint *-i-* nélkül kellene képezni; valójában pedig éppen az így képezett alakok a legritkébbak. Csak néhány ilyen alak fordul elő: *korkan* a házban (*korka* ház), *kwalan* a nyári sátorban (*kwala*), *ajlon* elöl, előbb, *pedlon* kint, *vadlan* hajdan (*palan* valamely félen v. oldalon). Külömben pedig a magánhangzós végű szók is *-i-n*-nal képezik ezt az alakjukat; pl. *puin* a fában, *duinnein*, *duinnein* a világon, *tiien* a tóban, *vuiin* a vízben, *vu-koin* a malomban, *lapkain* a boltban stb. Ezeket az alakokat úgy kell magyaráznunk, hogy a szók túlnyomó része mássalhangzós végű

volt; ezeknek teljesebb, *i*-végű tövéhez járult a rag. Ezekből elvonták azután az *-i-n* alakot, mint az inessivus ragját és ezt hozzátették a magánhangzóra végződő szókhoz is. Egészen hasonló fejlődést látunk — hogy egy igen közeleső példát vegyünk — a magyarban, a hol a legkülömbözőbb nyelvjárásokban találunk a *ki-n*, *mi-n* helyén ilyen alakokat: *kiën*, *miën* (*kiön*, *miön*). Itt is a nyelvérzék a *parton*, *vizën*, *földön*-féle alakoknak egész *-on*, *-ën*, *-ön* végzetét vette ragnak. — A votjákban az *-i-n* ragalak általánossá vált, és csak néhány határozószó és egy-két más szó tartotta meg eredeti *-n* ragos alakját. Annyira általánossá vált az *-in*, hogy WIEDEMANN egyenesen az *-in* alakból magyarázza a *korkan*-féle alakokat (>*korka-yn, 36. l.) — A magánhangzón végződő szók és a magánhangzón kezdődő rag közé gyakran toldanak hiatus-töltő *i-t*, pl. *busijin* a mezőn, *duíneijn* a világon, *kokijin* a bölcsőben, *tsattšaijn* az erdőben stb.

Birtokos személyragokkal együtt az inessivusnak ezek az alakjai (*jurt* ház):

jurtam, *jurtad*, *jurtaz*, házamban, házadban, házában;
jurtami, *jurtadi*, *jurtazi*, házunkban, házatokban, házukban;
jurtjosam, *jurtjosad*, *jurtjosaz*, házaimban stb.;
jurtjosami, *jurtjosadi*, *jurtjosazi*, házainkban stb.

Ezek a most felsorolt személyragos inessivus-alakok összeestek az illativus megfelelő alakjaival. A zürjénben részben szintén egybeestek az inessivus és illativus személyragos alakjai, de nem egészen. Ott u. i. az iness.-i *karam* mellett találunk *karöyn* (városomban) alakot is; az ill.-i *karam* mellett pedig *karöö* (városomba) alakot. Ilyen synkretistikus esetek a rokon nyelvekben is előfordulnak. A magyarban — az újabb nyelvben — éppen a zürj.-votjákkal egyezőleg az iness. és illativus esett egybe (bár nem általánosan). Pl. *Abba a faluba minden ember bolond vót*. Nyr. III. 34. | *Uram a városba piros csidma vönni, apám az erdőbe somfa vesszöt vágni, anyám a malomba fejér liszt örleni*. Vadr. 15. BRASSAI a *-ben* és *-be* ragok egybeesését annyira általánosnak vette, hogy kijelentette, hogy «a *-ban* és *-ba* közt állított külömbség semmisem egyéb, mint a nyelv-tanárok költeménye».

Gyakoriak a synkretistikus (személyragos) esetek különösen a finn nyelvjárásokban. Az indogermán nyelvekben közönségesek.

1. Helyhatározók.

a) *Locativus*.

Az *-i-n* rag alapjelentése a magyar *-ben* ragéval azonos. Mindamellettt előfordul általános locativusi jelentésben is. Ezt a

jelenséget legegyszerűbben úgy magyarázhatjuk, hogy az *-i-n* helyhatározó rag átvette a régiebb *-n* (finnugor **-n_s*, **-n_z*) locativusi rag szerepét, éppúgy mint a magyarban a rendszeren superessivus értékű *-n* szintén lehet a locativus jelölője. (Vö. MHat. I. 110.)

Magyarázhatjuk azonban az *-i-n* rag locativusi funkcióját a superessivusból is: *duññein* a világban, a világon, *mužemin* a földön, *busijn* a mezőn, jelentése nagyon közel jár a locativushoz.

α) Hely, vidék stb.: *pudoän-životän, kirkon valän, kiskon-iskalän sion-juon intijam tiroš sot Inmarä!* lábas jószággal, befogni való lóval, fejő tehénnel adj ételt, italt sokat tartózkodásom helyén, *Inmar-om!* M. 151. | *odig ažiñ ginē addžem juğıt aš* csak egy helyen látott világos pontot. WICHM. II. 156. | *uallana dırja udmortjos viša:kši ulili:zi odig mesta in* régen a votjások mind egy vidéken laktak. Ū. o. II. 147. | *miłam arajmē kētēn-dēr? dat šajērjos ēn vetlā-dēr* a mi bátyánk ugyan hol [van]? Idegen vidékeken jár bizony. M. d. 230. | *vadlan pidiłaz vetliš adami kidoğin, mizon šajirin ulsa, gurtaz bertini potām* hajdan egy lábán járó (= szegény) ember messze, idegen vidéken élvén, elindult, hogy visszatérjen falujába. M. 71. | *ta bakatirjos . . . ož-đırja kalıklän ašla palaz veltozi vilām* ezen hősök . . . háború idején a népnek élén (tkp. előfelén, előoldalán) járnak vala. M. 61. | *ulla palan Terentej, vanna palan Palagej* alsó félen (t. i. a falu alsó utcáján) Terentej, felső félen Palagej. M. d. 80.

Valaminek a közepe táján, szélén, végén: *vulän šor-va çs az mužem med luoz* a víz közepe táján hadd legyen föld. Istor. 3. | *Mikalla . . . ta šobértälän šor-va çs az paš leštä Miska . . .* ezen takarónak a közepe táján egy lyukat csinál. M. 91. | *vu durin ketš-sin* am Rande des Wassers ein Hasenaugen (a víz szélén, partján). WICHM. II. tm. 218. | *gurt-pum in tuž badžin obin sutkoz* a falu végén egy igen nagy csűr ég. M. 139. | *burtsin no puto puğaz uko* a selyemöv végén paszománt van. WICHM. I. d. 99. | *muzon nënal muzon gurt-puğin luä tažē-ik žažüg-šed* másnapon a másik faluvégén van ugyancsak így a «lúd-lakoma». M. 171.

β) Határozószók.

Itt: *tatin*, Kaz. *tatēn* (egyszer: M. 70. *tain* és *tatin* alak a szarapuli nyelvjárásból); malmyž-urž. *tätin*, glazovi *tatin*, *tätin*, beszerm. *tätin*. Pl. *máli tatin ton pukkod-na?* minek ülsz te még itten? M. 142. | *tätin dırjam žalez ei val mikor itt* (itthon) voltam, nem könyörültetek meg rajtam. WICHM. I. d. 469., II. 181.

Ott: *otin*, Kaz. *otēn*; malmyž-urž. *ötin*, glazovi *ötin*, beszerm. *ötin*. Pl. *otin, otin šukkisa vijām luckaškis-vorlän šojz van* ott meg ott egy agyonütött tolvajnak van a holtteste. M. 86. |

òtîn no dišmon, tàtîn no dišmon ott is ellenség, itt is ellenség. WICHM. I. d. 60. || *tiñ-òtîn* (ime, ott) = *tiñ òtîn*. Ez a *tiñ* pedig *ta-iñi*-ből van összevonva. *tiñ òtîn pokšči kizez šerîn, kipi uršîn kelš* ime ott alszik a kis fenyőfa alatt, a fatőke mellett. WICHM. II. 144. Éppígy u. o. II. 155.

Az *otin* eredetibb *soñ helyett való. Míg *tatîn* alapszava a közelbe mutató *ta* névmás, addig *otin*-nak a távolba mutató *so* az alapszava (vö. *soku* akkor, *so-käm* annyi stb.). Érdekes, hogy ez a *soñ* alak elő is fordul, de csak egyszer: WICHM. II. 156. *odig ašîn ginš addžem juđit až: s òtîn atsko lipetjos, uto punijos* csak egy helyen látott világos pontot: ottan tetők látszanak, kutyák ugatnak.*) (Zürj. *setön, sen.*)

Az *òtîn* (WICHM. II. 177.) és *tatîn* (u. o. II. 129.) szintén «ott, itt» jelentésű alakokban, a nyelvérzék a tulajdonképpen ragos szókat ragtalan névmásnak tekintette és az *-i-n* ragot hozzátéve, ezeket *otin* és *tatîn* jelentésében használta.

Nyomatékosítva: *tatîn-ik* ugyanitt, *otin-ik* ugyancsak ott, ugyanott, éppen ott.

Hol? *kítîn*, Kaz. *kétên*; malm.-urž., jelabugai *kítîn*, glazovi, beszerm. *kítîn*. *Kítîn med-ag kolom-ini?* vajjon hol fogok már hálni? M. 69.

kol kítîn bárhol, *olo-kítîn* valahol, *ne-no-kítîn-no* sehol.

Már itt említjük, hogy *kítîn* lehet módhatározószó is. Ezt a használatát mutatják a következő mondatok: *kítîn solî istarsinüü pirni?* hogy juthatna ő a birói székbe? M. 143. | *odik surim keñerüz sortisa bittod, berän kítîn kuzjini jonžä ud šetti* egy szakasz kerítést összetörvén, nem találod módját, hogy rakjad ismét össze. GAVR. tm. 46.

Más határozószók:

pedlon kint; *korkan no eböü, pedlon no eböü* es ist weder in der Stube, noch draussen. WICHM. II. tm. 112.

berlon hátul.

kidökin távol, *matîn* közel; l. inessivus β.

A határozószókul használatos névutókat l. a névutók tárgyalásánál.

b) *Inessivus*.

Eredetének megfelelőleg inessivus a főjelentése, vagyis egy tárgy belsejében való léteft fejez ki, «még pedig a nyugvás, vagy legalább relativ (a mennyiben a subjectum az objectum terén belül esetleg mozoghat is) nyugvás momentumával». (KÜNOS-MUNKÁCSI 17. l.)

*) Vö. *oti* helyett *soti*: WICHM. II. 127.

α) Teljesen körülzárt térben való levést fejez ki.

Láda, szekrény stb.: *kakirna sandikkin kakit-ves* domború ládában drágakő-gyöngy. M. tm. 90. | *kirdžan kiulosi sindikkin* dalaim, melyeket énekelni akartam, a szekrényben vannak. WICHM. I. d. 318. | *odig bekčäjin kik portam vina* luoz egy hordóban két különféle pálinka van. M. tm. 36. Ennek változatai u. o. tm. 86., WICHM II. tm. 303., 406. | *sikalez gidaz, biziz gid vilaz.* — *tıl guraz no tšin* a tehén az istállóban van, farka az istálló tetején. — A tűz a kályhában és a füst. WICHM. II. tm. 426.

Épület, ház stb.: *poplän čerkin vošam-beraz-kä kuläm murt sultiz: sojä popli vini kulä* ha a holt ember feltámad, miután a pap [érte] imádkozott: a papnak meg kell őt ölni. M. bab. 79. | *vu-ko in kartez pižža izäm* a malomban megőrölte az ember a lisztjét. M. 142. | *ta vu-ko en čortüz vu-ko-kužo, gondērüz tiš-oktiš karä* ebben a malomban az ördögöt malomgazdának, a medvét gabnaszedőnek teszi. M. 92. | *mudor en višäm-berä vañ korkaš murtjos šedän-ñanän, arakän-surän ikemä, bēdzēm kwala mēno* a *mudor*-ban [való] imádkozás után az emberek minden házból a szérüre, a szentséges *kwa*-ba mennek itallal, étellel, pálinkával, sörrel. M. 170. | *kišnoj os tabun kwalan* asszonyok: [egész] falka a *kwa*-sátorban. M. d. 108. | *so lapkain vuz tuž duno* abban a köböltban igen drága az áru. M. d. 64. | *sebet-korkan perešjos šektaško, nēlj os-pijos kubēzän, kērezän kēržasa äkto* a *sebet*-házban az öregek vendégeskednek, a leányok és legények hegedűnél, hárfánál énekelvén játszanak. M. 171. | *so ta korkan kužo-no oval* ő nem is gazda ebben a házban. M. 143. | *korka-jilä kwaka-kä pukšiz: ta jurtin kuläm murt luoz* ha a háztetőre varjú ül: ezen házban halott ember lesz. M. bab. 18.

A ház egyes részei: *gurbetšän babam tiš* a pinczében a nagyatyá szakála. WICHM. II. tm. 441. | *minam vižiu in kuvem murt vañ abi* a padló alatti térben holt ember van. WICHM. II. 82. | *kens in juem džulš* az éléskamrában rezeg orosz. WICHM. II. tm. 249. | *čum in koli, uromä* a leány-hálókamrában háltam, kedvesem. M. d. 100. | *tuala šedäm šeräklammē Uln-gurtedlän muñčojaz* az idén [történő] játékunk, nevetgélésünk *Uln-gurt* [falunak] fürdőkamrájában van. M. d. 121. | *kišnoj os tabun kwalan, niljos tabun čum in, pijos tabun z akotin, jalañ-ginä apajponna* asszonyok: [egész] falka a *kwa*-sátorban, lányok: [egész] falka a [háló]-kamrában, fiúk: [egész] falka az árnyékszékben egyre csak a nénike kedvéért. M. d. 108. | *korka-sig in liz bugor* a házpadlásón kék gombolyag. M. tm. 8. | *korka-sig in pales ñan* im Hausboden ein Stückchen Brot. WICHM. II. tm. 263. | *valjosidlän ižnäsjoši puniškiž-kä: pudo-utšed gidađ ulä* ha

lovaidnak sörényei összegöndörödnek: marhaórzó [istenséged] istállóban él. M. bab. 3. || *korkan an šula!* a szobában ne füttyülj. M. bab. 98. | *gurtaz Šuizä kišnoez noš-ik tiškaškoz* otthon (tkp. lakásán) Sunyit ismét leszidja a felesége. M. 139. | *gurtin ta mešokäz žus-ulä ponsa, ačiz gur-vilä tuboz* otthon ezt a zsákot a pad alá teszi, maga pedig a kemenceze tetejébe mászik. M. 109.

Számtalan részből álló anyag belsejében, egyes részei között való létel: *mon ta vuin das-kik ar uliško ini-no ne-no-ku-no soles pädässä ažilämä oval-na* én ebben a vízben tizenkét éve élek már, de még sohasem láthattam a fenekét. M. 49. | *vuin no tšorig tuž uno* a vízben igen sok hal van. WICHM. I. d. 97. | *sumedün šed paršios kadés* az iszapban [hentergő] fekete disznókhoz hasonlók. WICHM. I. d. 434. | *korka-bordün taka-šin* házfalban kecskeszem. M. tm. 44. | *korka bordün taka-šur* in der Hauswand ein Widderhorn. WICHM. II. tm. 17. | *luo mu šiem ad sari pužimed* a homokföldben [nő] a szürkésbarna fenyő. WICHM. I. d. 261. || vö. magy.: *Fekete földben terem a jó búza.* Erd. I. 147.

Néha tekintetbe veszik, hogy ez az anyag sok részből áll (a melyek között valamilyen tárgy van), és a *puškin* belsejében, között' névutót használják: *tuž šoliko adamijos-no vañ, kudiz čirtijäniz eoš, kudiz kusküniz eoš vir-puškin vetlo* igen bűnös emberek is vannak, ki a nyakáig, ki a csipőjéig járkál vérben. M. 72. | *bord-puškin gord čabej* a fal belsejében vörös búza. M. tm. 123.

Testrészek: *dčram esübä dec-kä luoz, düüna kuljáz esäblasal* ha fejemben jó lenne a gondolatom, a mi a világon kell, kigondolnám. M. d. 250. | *šulmaskäm šulm in voj uz lu* a bús szívben nincsen zsír. M. km. 10. | *měnam küťjos a m-no iěl žua* az én keblemben is láng ég. M. d. 29. | *kinä-kä vožmaškod-kä dorad: piči pinallés taži šusa, žua: «š in ma d-a, pe l a d-a?» «š in ma m»-kä šuiz: vožmam adamied ton-dorä liktoz; «pe l a m»-kä šuiz: uz likti* ha valakit vársz magadhoz: kérdezd a kicsiny gyermektől: «szemedben-e, füledben-e?» Ha [azt] mondja «szemedben»: várt embered el fog jönni hozzád; — ha [azt] mondja «füledben»: nem jön el. M. bab. 150.

β) Nem teljesen körülrárt térben való «bensőséget» jelent.

Edény, pohár, fazék stb.: *vož pičauai in töd'i arak* zöld pohárban fehér bor. WICHM. I. d. 3. | *og gōršok in kik-turli tšesküt šid* egy fazékban kétféle édes leves. WICHM. II. tm. 155. | *piči purti in tšesküt šid pōžoz* kis katlanban édes leves fő. U. o. II. tm. 174. | *nán-šum es in šermet-kort* a kenyérsütő teknőben zabolavas. U. o. tm. 139. || Éppígy a következők: *žiržü mešokin gurtaz nuäm* fejét egy zsákban haza vitte. M. 109. | *milam kēršälän kisijaz azvešan ačien žengertä-dēr* a mi vejünk

zsebében cseng alkalmasint az arany az ezüsttel. M. d. 161. | *pop so bürdis-pala mēnēsa aḡa-vēlēn kūkijēn kēllis nēl-pijāz adžū* a pap ama siró felé menvén, a mesgyén egy bölcsőben fekvő gyermeket lát. M. 88.

Mélységek: *korsoin oš bursoz* a kútban ökor bög. M. tm. 47. | *so nūkijn odig baddzim iz luoz* abban a völgyben nagy kő van. WICHM. II. 60. || folyó, tó: *Tujmi šurin čorig tuž uno, so čorigāz kutāmā luoz med-a?* *Tujmi* folyóban igen sok a hal, azt a halat vajjon megfoghatom-e? M. d. 193. ε. | *so tūēn čortjos ulo* abban a tóban ördögök élnek. M. 90. | *jiriz milam žus-ulami, mugoriz tiin* a feje a mi padunk alatt van, a teste a tóban. M. 109.

Szék: *ižesa, sultesa dal karid-a kupes-no pukon-pukonēn?* aludván, fölkelvén megpihentél-e a kereskedőnek [illő] ülő széken? M. d. 162. V. ö. *tšuk'na swutisa d'au kari-d-a gospoda pukon-pukonin?* reggel fölkelvén, pihentél-e az urak széken? WICHM. I. d. 175. || magy. *Székben magamat hordoztatom.* Lev. T. II. 369. || hajó, szán: *so pižin lev vilām* ama hajón volt egy oroszlán. M. 51. | *ali gorsa puke vau dōd'in* az imént hangosan nevetve ült a szánban. WICHM. II. 110. || zürj.: *adzis mukōd kyk vokōs pyžyn aslanys aikōd* er sah andere zwei Brüder in einem Boote mit ihrem Vater. WIED. 120. || magy.: *Kive hágván az hajócskából.* JordC. 400.

Udvar, kert: *so važsin adami gurtaz bertisa azbara z bādžin gu gudžam* akkor az ember hazatért és udvarán egy nagy gödröt ásott. M. 112. | *mēniskēm dēr-sēmū tül tugaz, ku mon gi d'k-a žēn ošūz kērēli* nekem a szél zilálta össze a hajamat, a midőn az udvaron az ökröt kizsigereitem. M. 93. | *mugordi veškīt, bandi motor, uumo-baktšaijn budi-d-a?* testetek derék, arczotok szép, almakertben nőttetek-e? WICHM. I. d. 192. || magy.: *Szedek a kertünkben neked szép virágot.* Ar. III. 300. || erdő: *so nūlāskēn datēr kionjos van* abban az erdőben sok farkas van. M. 89. | *tāl'in adamileš nimzā verasa, an keški* az erdőben az embernek nevét mondván, ne kiáltst. M. bab. 135. || magy.: *kinn vōt az erdőbe fát vágni.* Nyr. IV. 138.

Város, falu, kerület, világ: *ta gorodin tuž uzir-no žēč uliš gorod-kužo vilām* ebben a városban egy igen gazdag és jól élő városúr volt. M. 70. | *utšijed kiržāuoz kariosin* a fülemile a városokban énekel. WICHM. I. d. 244. | *tinad gurtad kin-kā-so noš-ik kuloz* faludban valaki ismét meg fog halni. M. bab. 78. | *Kuzonin euž murtā, Vatkain kiršijā* Kázánban anyai rokonom, Vjatkában sógorom [van]. M. d. 82. | *Ulēn-gurtēn-no aj nēljos van* hej, *Ulēn-gurt*-ban is vannak leányok. M. d. 78. | *milemiz d'uaš d'žaniin* a mi kérőnk džani [falu]-ban van. WICHM. I. d. 88. | *ta Sarapul okruga in todimtā cik*

oj val ebben a szarapuli kerületben teljességgel nincs, kit ne ismernek. M. d. 82. | *ta puris dúnja en Mikalla kek nenal vetlésa, ber-pugaz suräs-doris korkaüz adžü* ebben a homályos világban Miska két napig járván, végtére az út mellett egy házat lát meg. M. 93. | *vaékala dirja ta dúnnein mizon murtjos ulillam — tuž badžines marjos-kü* hajdani időben ezen a világon más emberek éltek — olyan igen nagyfélek. M. 54.

Nagyon érdekesek a következő, ide tartozó szólások: *soiaz duúnead džéts ul ní* lebe jenseits glücklich. WICHM. I. d. 456. | (*è, kodo, kodo! soiaz duúnead mînid!* ach, Eudoxia, Eudoxia! In die jenseitige Welt gingst du! U. o. d. 458.) | *taiaz duúnnein tînd sekît potiz ulîni leša* wurde es dir vielleicht schwer, in dieser Welt zu leben? U. o. | *soiaz duúnead džéts ul!* jenseits lebe glücklich! U. o. és I. d. 463. | *soiaz duúnnein džéts ulîni med kîldoz ní, piže!* möge es dir, mein Sohn, jenseits gut gehen! U. o. d. 461. | *soiaz duúnnein ulod ní, mon taiaz kîli oğnam* du bist schon jenseits, ich blieb allein zurück in dieser Welt. U. o. d. 462. | *kaptši kar natalali ulîni taiaz duúnnein!* erleichtere Natalie das Leben in dieser Welt! WICHM. I. im. 50. Ezekben a szólásokban, melyek — úgy látszik — csak a glazovi nyelvjárásban fordulnak elő, állandóvá lett a *ta* és *so* névmás *-i-n* ragos alakja (ámbar jelzői használatban fölösleges, vagy legalább is kivételes a rag kitevése), ill. ennek determinált alakja: *ta-j-az, so-j-az*. A determinációnak ily különös alkalmazására nézve vö. *soiz kînem no so-berε naltškem no ad-džem atšiz asizε berogin* sie schloss ihr Auge zu, darauf schaute sie und sah sich am Ufer. WICHM. II. 162.;*) *kuáz vuntem kudjosiz solen val kesegjosiz kîdökîn* Gott hatte vergessen, welche entfernteren Landstriche ihm gehörten. U. o. II. 140.; *kudiniz šinmînid adžiskod?* melyik szemekkel látsz? M. 115. Ez utóbbira vonatkozólag BUDENZ (Ugr. Sprachstudien II.) már megjegyezte, hogy a determinatio e szóban körülbelül a német «da»-nak felel meg, tehát *kudiz* «welcher da». Így kell magyaráznunk az említett szólásokat is, tehát *taiaz duúnnein* jelentése: «itt, ezen a világon».**)

Az előbb említett *gurt* szó nemesak «falu» jelentésű; lakást, lakóhelyet is tesz; így *gurtin*: otthon, tkp. a lakásban. Példák: *gurtin ta mešoküz žus-ulä ponsa, ačiz gur-vilä tuboz* otthon ezt a zsákot a pad alá teszi, maga pedig a kemence tetejébe mászik. M. 109. | *se'ä gurtad Vošsud-jibo-ulad pon!* ezt tedd otthon *Vošsud*-oszlopod alá! M. 114. | L. inessivus α).

*) Éppígy *taiaz* ez. WICHM. II. 160.; *taiz* ez. Kaz. Mát. 10, 4.

**) Vö. *muket duineyn* in der anderen Welt. WIED. 120.

Ég. hold: *in min Illa piroloklän vorttilon uroboez van* az égben Illyés prófétának száguldó kocsija van. M. 177. | *utšijed kirdžauoz kariosin, kariosin ebou, in marin* a fülemile a városban énekel, de nem a városban, hanem az égen (a levegőben; WICHM.: am Himmel). WICHM. I. d. 244. V. ö. *učied čerdoz in mar en* fülemiléd a levegőben énekel. Gavr. d. 141. | *so-tiriš adkâ so nil karnanüniz toležin* azon időtől fogva látszik az a leány vederrúdjával a holdban. M. 57. || magy.: *És magasan forgott véres lobogója az égben.* Zal.

A ház egyes részei: *korka-sergin čut lodigar gu gužoz* házsarokban béna . . . gödröt ás. M. tm. 45. | *korka-sergin «krašin soroko»* in der Stubenecke eine «Neuchristin-Haube». WICHM. II. tm. 106. | *iumšan puškin sur tšeskit, aulak sergin nju muso* a *iumšan* alkalmával a sör édes, magányos sarokban a leány kedves. WICHM. I. d. 402. | *gulbe čin urod žuč kišno-jir luoz* a kemenczekuczkóban rossz muszka asszonyfej van. M. tm. 57. || *koli mon kapka z, juho kuspín* a kapuban háltam én, a kapuoszlopok közt. M. d. 98. Vö. *kapka-kuspad oj-a kol?* nem háltam e kapudban? M. d. 97. || magy.: *Az én lovam a kapuba enyelög.* Nyr. VIII. 244. (Ajtóban, ablakban rendesen a. m. az ajtó, ablak oldalai között [példánkban: *kapka-kuspad* kapud között], tehát valóban körülzárt térben. SIM. MHat. I. 59.)

Testrészek: *basna-no deräm veladě, děč valdě, puště kija dě* vászoning rajtatok, jó lovatok, subátok kezetekben. M. d. 268. | *Vestä-nil peľaz azves igi, Vestä-leány* füleiben ezüst fülbevaló. M. tm. 111. || magy.: *Kézben fegyverrel, harczon elesni dicső.* Ar. I. 440. | *Voltal-e már komiszáros kezébe?* Népk. gy. I. 198.

Itt említjük meg ezeket: *so-tiriš ta-berü adamili kuro-žilün šepin-ginü potä-na* azon időtől fogva az embernek csakis a gabonaszár hegyén, a kalászbán terem [a gabonája]. M. 54. | *ta iz-vüldäm en paš veläm* ebben a köfedélben egy nyílás volt. M. 94. | *Volgalän, moralän vožaz vož hiz van* a Volgának, a tengernek deltájában egy zöld pichtafenyőfa van. M. 178.

Távol, közel: *kusipmi kiđ'okin, limi*) matin šauam ležisa uuomi* die Entfernung zwischen uns ist gross, der Schnee ist nah, wir können uns nur Grussgeschenke senden. WICHM. I. d. 168. | *měnam üromä tuž kudokën* az én kedvesem igen távol [van]. M. d. 59. | *muš-tubiš šojaz kutäm-no matin vetliš*

*) *limi* helyett más változatokban *luumi* (lelkünk). Vö. M. d. 56. *kusěpmě kudokën, lulmě matën, gožtät ležisa ulomě* a távolság köztünk nagy, de lelkünk közel van; küldjünk egymáshoz levelet. Vö. még GAVR. d. 169.

val-vilä kertülisa puktäm a mézszedő kapta a holttestet és rákötözte egy közel járó lóra. M. 134. || osztj.: *vanna* közel; ÉO. *zuvna*, DO. *zuvèn, zovàn*, SO. *kovan* messze, távol. | vog.: *akw'-mat-èrt matèr èlèn ti kuritèné sujti* egyszer csak a távolban valami csattogás hallik. VogNGy. I. 13. || magy.: *Ime látok, látok . . . megnyílt a jövendő távolban, közelben*. Ar: Ráchel sir. | *Zewkes feyervarhoz leen w kezelben*. RMK. I. 9.

KÚNOS és MUNKÁCSI úgy fogják föl a *-ben* rag szerepét e szavakban, hogy «a felületen való helyviszonyt» jelent, tehát superessivus-functiójú. De úgy is magyarázhatjuk a *-ben* ragot ezekben a kifejezésekben, hogy (csak részben) körülzárt térben való bensőséget fejez ki. A beszélő egy tért képzel maga körül, nemcsak a föld síkjában, hanem fölfelé is. A mi ezen a «sphærán» belül van, az közelben van, a mi rajta kívül van, az távolban, a magasban van.*) Így mondja a mordvin is: *malaso* közelben; így magyarázható a finn névutóknak is egy része: *seisoo tuomarin edessä* áll a bíró előtt. BUD. Fny. 108. Így a votjában is: *vèlèn kižili kün-gènä* a magasban csillag csupán három [van]. M. d. 76. | *uujn no ponar, viujn no ponar* unten ist eine Laterne, oben ist eine Laterne. WICHM. I. d. 60.

c) Superessivus.

Már a bevezetésben láttuk, hogy milyen könnyű és természetes az átmenet inessivusról superessivusra.

Így láttuk, hogy *dühjaèn* 'a világban' lehet inessivus-értelmű, de már superessivus a jelentése ebben: *so tiriš ta aemä kalik duñnein volkkini kutkäm* azon időtől kezdve ez a mi fajunk a világon szétterjedni kezdett. M. 55. Sőt a superessivus kifejezésére szolgáló névutóval is: . . . *kol-mar mar-kä adami kulä duñne-vilin čisto kildäm* mindenféle, a mi csak embernek kell a világon, minden előtermett. U. o. | Éppígy: *tulis koškiš badžin vu ad lud-žadžed ujaloz* tavaszkor folyó nagy vizedben úszkál vad ludad. M. d. 4. és u. o. 94.: *tü-vèlèn ujaš èžžäz adžä* egy tóban úszó kacsát lát. | Éppígy: *toležin siliš adami* a holdban álló ember. M. 56., nem akar mást mondani, mint azt, hogy a hold vonalaitól körülzárt (látszólagos) felületen látszik egy emberi alak.

Világ, föld, ég, vidék: *to'n-a meda duñnein kot-maleš zek* mindennél nagyobb (legnagyobb) vagy-e a világ?

*) Az említett osztják és vogul alakok tiszta locativusok; de ezekben a nyelvekben tudvalevőleg mindig locativus szal fejezik ki az inessivust.

WICHM. I. d. 447. | *kema um ulelä ta düññein, tau šuini kulä ta nünallē* soká nem élünk ezen a világon, köszönetet kell mondani ezért a napért. M. d. 190. | *milam vordiskäm mužem in dalan šušted kergaloz* a mi szülőföldünkön mindig énekel a gáborjánszarka. M. d. 261. (WICHM. I. d. 283.) | *soki-ik veš duññeviliš olo-kinjos — mužem = vilin-no, inmin-no, vuin-no ulišjos — cisto so-dorä lukašillam* akkor az egész világról való állatok — a földön, égben és vízben élők — mind hozzá gyülekeztek. M. 70. | *inmin pilem uja, mužem-vilin bahatir koškä* az égen felhő úszik, a földön hős járkál. M. 61. | *og palaz van, og palaz orol* egyik felén van, másik felén nincs. M. tm. 83. WICHM. II. tm. 295. | *so-páyan gur-šui tuž duno* azon a vidéken a kemencze-agyag igen drága. WICHM. II. 111. || magy.: *mykoron Parusia feldeben volt uolna.* EhrC. 26. (vö. *mi luom bukar mužiemad* wir sind in der Bucharei. WICHM. I. d. 255.) | *hoğ zaran-doklana Moubitidesnek videkeben.* BécsiC. 1. | *es vetere wt ez muncas vilagbele.* HB.

Hely, pusztá, mező, utcza: *ta duññelän intijaz niš-ik ne-no-mir-no vilimtä* ennek a világnak a helyén kezdetben semmi sem volt. M. 49.*) | *tođi-no lud-keč-pijosid čeber kiraz med šidoz* fehér nyúlfiókjaid hadd játsszanak szép pusztájukon. M. d. 260. | *sižil vusa busijin iz-vošas adamijüz adžoz* ősszel egy juhót áldozó embert pillant meg a mezőn. M. 139. | *šošles med utod kvin busijin pudo-životnä* vadtól óvd meg három legelőn lábas jószágomat. M. 167. | *uramēn penē aj utä-dēr* hej, az utcán alkalmasint a kutya ugat. M. d. 161. | *milemestē ultsaïn lošiaškon dīria džutis lu!* légy támaszunk, ha az utcán (részegen) tántorgunk. WICHM. I. im. 55. || magy.: *Budosnak kyetlenben es tauol ualo helyekben.* EhrC. 114. | *El ne essék itt az utban.* Vadr. 281. | *es mene az mezewbe.* EhrC. 139. || finn: *hyvä on ystävä tiessä* jó a barát az úton. AHL. 27.

Part, lejtő stb.: *soiz kñem no so-bere nallškem no addžem atšiz asize berogin* ő behúnyta a szemét, azután nézett és a parton látta magát. WICHM. II. 162. | *odig adami i-durin gozi punäm* egy ember a tóparton kötelet font. M. 111. | *Oš-durinton, Kam-durin mon* te az Ocs partján [élsz], én a Káma partján. M. d. 189. | *gurež bam in žec jurmi* a hegy oldalán jó házunk. M. d. 266. | *gurež no banad ošmesed* hegyed lejtőjén forrás van. WICHM. I. d. 74. | *džuzit gurežen d'ju'losaž kezit ošmesios tuž uno* a magas hegy tetején sok hideg forrás van. U. o. d. 12. | *šikis-pidsin wañ milam bubijos* a ládafenéken

*) Vö. locativus.

vannak a mi atyuskáink. M. d. 191. | *vu pidesin ukmiso kut* a víz fenekén háncsszalagból font bockor. WICHM. II. tm. 221. ||
Vö. magy.: *Fának tetejibe zöld füvet . . .* Nyr. III. 174.

Polcz, ágy stb.: *keziien kamzou džaziiin* pamuttal varrott mellényed a polczon van. WICHM. I. d. 88. | *vinizlen polataz vitem solen šudez* öcsénének ágypolczán volt a szerencséje (jó szelleme). WICHM. II. 145. | *valem tušakad ognad ižo'd-ke* ha megvetett ágyadban (kiterített derékaljadon) egyedül halsz. WICHM. I. d. 56. | *kež-minderin mon koli* kež-vászonvánkoson háltam én. M. d. 99. || *milam apaiios kitin kirdžano?* *viuin kenatlan kanataz* hol énekelnek a mi leányaink? A felső kamrának korlátján. WICHM. I. d. 87. | *utšogin tiulos džua dir* a tűzhelyen ég a tűz. U. o. 260. | *pukem so guražin* ő a kemenczén ült. U. o. II. 134.

Fa, póna: *utši-papaied kitin no kirdža?* *pužim no te'in,* *ba d'-puin* hol énekel a fülemile? a fenyőerdőben, a fűzfán. WICHM. I. d. 87. | *ta-berε monε tšapkis-šurid* *köünij ležo'd-a?* engedsz-e mostan engem a fenyőszilánk-rúdon hálni? U. o. II. 105. || Vö. finn: *lintu istuu puussa* a madár a fán (tkp. fában) ül. Bud. Fny. 107. (De *vilin, jilin* névutókkal is; l. ezeket.)

Testrészek: *vau d'irin šermet žingirtoz* a ló fején a fék csörög. WICHM. I. d. 127. 199. | *d'iram iziie ug pu'ki* sapkám nem ül (nincs jól rajta) a fejemen. U. o. d. 262. | *odig adamilen jir-pītsaz imiz* egy embernek a feje tetején van a szája. U. o. II. tm. 404. | *im-niraz odig kuez-no, liez-no-šana ne-no-miriz-no ovol-ni* arczán csupa bőrén és csontján kívül semmije sincs már. M. 81. | *šöd džitsšied'len guruu az mamik no uz lo* a fekete rókának állán nincs pelyhe. WICHM. I. d. 22. | *vélaz-no pustol, kūska az burtciin* rajta posztó, csipőjén bársony. M. d. 160. | *nijizlen kiiaz zarui zundesz viuem* leányának kezén arany gyűrű volt. WICHM. II. 66. | *azveš poskes sui i ad šekit poti'z-a?* ezüst karpereced nehéznek tűnt-e karodon? U. o. I. d. 368. | *vallän pēdaz bugol* a ló lábán békó [van]. Gavr. d. 51. WICHM. I. d. 272. | *čorigā bižam tiros leša ini tuž, soin lo biži tuž šokit luiz* igen sok lehet már a halam a farkamon, azért lett bizonyára farkam igen nehéz. M. 126.

Az inessivus ragjának ilyen különös alkalmazása több rokon nyelvben is előfordul. Pl. magyar: *Kerályi korona fejében.* ErdyC. 511. b. | *az pypšokky gyrew nychen wyyaban.* U. o. 443. | *kyket ez zent zwz wisel uala ev labayban.* Marg. Élet. 96. | *két fejr karodban két szép arany perecz.* Vadr. 239. || finn: *minulla on sormukset sormissa* nekem gyűrűk vannak az ujjaimon (ujjaimban). Bud. Fny. 95. | *saappaat jalassa* csizma a lábon. U. o. | *lakki on päässä; huivi kaulassa* kalap van a fejben; kendő a nyakon. U. o.

d) *Adessivus*.

Az *-i-n* ragnak inessivus és superessivus funkcióján kívül a *de s s i v u s*-jelölő szerepe is lehet. Ez az utóbbi azonban aránylag ritka és csak néhány szóra szorítkozik.

Ez a jelentése a locativusból vezethető le legegyszerűbben; így kell magyaráznunk a magyar *mell-ett* névutót. Ebben t. i. a rag locativusi jelentésű, úgyhogy *mellett* = oldalon, valakinek az oldalán.

Hogy azonban valódi inessivus-ragos szók adessivus, azaz *-nál* jelentésűek lehetnek, azt a rokon nyelvek is bizonyítják. Így a finnben *vieressä* mellett, *-nál* (*viere-*, n. *vieri* oldal, part), *ohessa* mellett (*oh-*, n. *ohi* mellék, oldal), *ääressä* mellett (*ääre-*, n. *ääri* szél, margo); éppígy a mordvinban: *malaso* mellett.

Az átmenetnél talán ilyenekre gondolhatunk: *töd'i kam-durad töd'i kiš-pued töd'i kamed'li pir atške* a fehér (tisztavízű) folyó partján (mellett) lévő fehér nyírfa a tiszta folyóban tükröződik. WICHM. I. d. 180. | *Oš-dur'in ton* te az Ocs partján élsz. M. d. 189. *vu dur'in* am Rande des Wassers. WICHM. II. tm. 218.

Oldal: *nju-muniez vorditož pi-muniez vordisäu'd-ke, as urdesad užani darasäu* ha a helyett, hogy leányt nemzettél, fiat nemzettél volna, oldalodon (melletted) dolgozhattam volna. WICHM. I. d. 339. | *kaban urts'in kelillam* a boglya oldalában háltak. U. o. d. 474. | *gurits'in (gur urdes'in) kotšiš mar vožma?* mire leselkedik a macska a kemenceze mellett? U. o. d. 83. || finn: *kerjäläinen istuu tien ohessa (vieressä)* a koldus az út mellett ül. Bud. Fny. 109. || Vö. magy.: *oldalában*; a *mellett* névutóra nézve a «nyakában a veszély»-féle szólásokat. (M. Hat. II. 78.).

Valaminek a tövében: *odig gurežlän vėžijaz tuž bad-žem gurež-murtáz adžo* egy hegynek tövében egy igen nagy hegyi embert látnak. M. 92. | *so kizlän vižijaz todi oemäs van* annak a pichtafenyőnek a tövében egy fehér forrás van. M. 178. | *kenas vėžija d lukam lėmijed* csűröd tövében rakásban van a hó. M. d. 118. | *uzijän borė kėtėn kišma? küž turėmedlän vėžijaz* a földi eper és borí-eper hol érik? Hosszú szénádnak tövében. M. d. 261. | *tuala turnam turėmmė vož kiš-pijedlän vėžijaz* az idén lekaszált szénánk a zöld nyírfának tövében van. M. d. 121. | *so kiž vižiiin pegattšos šid pősto vjuem* azon fenyő alatt menekülők levesüket főzték. WICHM. II. 66. | *pužim vižiiad gu gudžim* a fenyő tövében gödröt ástunk. U. o. d. 20. | *vite dır kapka vižiiaz* sie wartet gewiss am Tore. U. o. d. 277. | *mi tatsi lyktm vau ullasa; d'uskimi uk'no vižiiad* lovunkat hajtva ide jöttünk; ablakod alatt fogtuk ki. U. o. d. 62. | *baskit-vižiiad tšuz tšatšaid* lépcsőd tövében (WICHM.: vor deiner

Treppe) sárga virág van. U. o. d. 153. | *korkaz vižii a d'uboed* pitvarod előtt czölöp van. U. o. d. 200.

Vö. magyar: *Egy cserfa teueben nugottak uolna.* TihC. | *Egy magános sir tövében ül a remete.* Kisf. K. | *Árva gólya áll magában, egy teleknek a lábájában.* Ar. I. 14. | *A kapu aljában.* Nyr. VIII. 300. | *a hegy tövében a. m. egészen közel a hegyhez, a hegy mellett.* MHat. I. 226.

Névutók.

A névutók rendszeren speciálisabb viszonyok jelölésére szolgálnak. A névutó tőszava a megelőző főnévvel birtokviszonyban van, a mely vagy meg van jelölve (pl. *süd nuläsjosédlän sürjosaz* a fekete erdők mögött. M. d. 231. | *kamioslen ühiosaz* a folyók fölött. WICHM. I. d. 416. | *solen söráz* mögötte. U. o. II. tm. 301. | *kik sika-vihjoslen vilaz lmi ug kudža* két testvéren nem marad meg a hó [testvérnek fölötté]. WICHM. II. tm. 376.), vagy — mégpedig rendszeren — nincs megjelölve.*) Az utóbbi esetben birtokosjelzős összetételnek vehetjük a főnevet és a névutó tőszavát, úgyhogy pl. *gid-vilän* = *gid-vil* (istálló teteje, istállóföl) alapszó + a hozzá járuló rag. A votjákban ilyen birtokos összetételek közönségesek, pl. *atikai d'urt* atya-ház, atyám háza, *atikai d'urtam* atya-házamba, atyám házába (WICHM. I. d. 4.), *vau d'ir* lófej, a ló feje, *vau d'irin* a lófejen, a ló fején (u. o. d. 199.), *im-dor* a száj tájéka, ajak stb. Így a névutók tőszava is összetélt alkot a főnévvel.**)

Hogy így kell felfognunk a névutós kifejezéseket, azt legjobban az a tény bizonyítja, hogy, ha a főnévhez, melyhez a névutó járul, személyragot akarunk tenni, ezt a személyragot igen gyakran — sőt az esetek túlnyomó többségében — a névutóhoz tesszük. Pl. *pidiz vilän* lába fölött. M. tm. 4.; *kisnoed-dorin* feleségednél. M. 142.; *voz vižad* réteden. WICHM. I. d. 298.; *žus-vilad* padodra. M. bab. 84.; *žok-vilaz* asztalán. M. d. 155.; *bay-vilaz* arczán. M. 92.; *žus-ulami* padunk alatt. M. 109.; *koua azadi* sátorotok előtt. WICHM. I. d. 27.; *soosten busi šorazi* mezőjük közepén. U. o. II. 89.

*) Így pl. *gurežen d'üulosaz* a hegy tetején, a hegyen (WICHM. I. d. 12.) és *gurež üuvin* a hegy tetején, a hegyen. (U. o. d. 392.)

***) Hiszen gyakran alig tudjuk megmondani, hogy valamely szó már viszonzszóvá vált-e, vagy pedig csak mint igazi összetétel második tagja szerepel-e. Így a fent említett *vižijn* «tövében» akár névutónak is volna vehető. Erre különben számos példát fogunk látni.

A névutó gyakran többes-jelt is kap, a mi azt bizonyítja, hogy az illető névutónak még nagyon érzik a főnévi jelentése: *kamioslen iiliosaz* a folyók fölött. WICHM. I. d. 416.; *vilásjoséd-län sürjosaz* az erdők mögött. M. d. 231.; *kebit aziosin* a boltok előtt. WICHM. I. d. 167. Ez utóbbi példában, úgy látszik, a névutóhoz van téve a többes jele (nem a főnévhez) éppúgy, mint a *žus-vilad* (padodra)-félékben a személyrag. Vö. az összetett főnevek ilyen ragozását: *giži-vižjosid* körmeid töve, tkp. körömtöveid. M. bab. 105.

Személyes névmások után a névutó lehet személyragos, de személyrag nélkül is előfordul: *so-vüzén* ő mellette, a mellett. M. 94.; *mon-dorä* hozzám. M. 70.; *mon-dorin* nálam. WICHM. II. 104.; *ton-vilä* te rád. M. bab. 68.; *sojos-välän* fölöttük. M. 94.; *solen šöraz* mögötte. WICHM. II. tm. 301.; *sojen šöraz* közötté, közepén. U. o. II. tm. 95.; *ton intijad* helyetted. M. 72.

Személyes névmás nélkül, inkább mint személyragos határozószó: *vélädé* rajtatok. M. d. 268.; *viüad* rajtad. WICHM. I. d. 368. stb.

Végül még csak azt akarjuk megjegyezni, hogy a névutók végén lévő *-i-n* rag nem mindig az inessivus (a tárgyban bent levés) kifejezője, hanem igen gyakran csak általános locativus jelentésű. Így van ez a finnben is, a hol a névutók végén az eredeti locativusi jelentésében alkalmazott essivusi *-na*, *-nä* mellett ugyanilyen jelentéssel az inessivusi *-ssa*, *-ssä* is szerepel: *luona* -nál, *tykönä* -nál, *takana* mögött | *vieressä* mellett, *perässä* után stb. Eppigy a mordvinban az inessivus ragját használják névutók ragjául, pl. *langso* -n, fölött, *jožoso* mellett, -nál, *jutkso* között stb.

vilin fölött, -n (*vilis* -ról, *vilä* -ra)* a superessivus kifejezésére szolgál. Jelentheti egyformán a fölötte levést és a rajta nyugvást. Pl. *sojos-välän oškësa iz-vüldäm ulä val* fölöttük egy köfedél függ vala. M. 94. | *mējëgo murtän gurež-murt paš välän ulsa, gozijäz ležo* a bajuszos és hegyi ember a nyílás fölött lévén, leböcsátják a köteleet. U. o. | *ššan vilin ššan, ššan vilin ššan, ššan vilin sogi* kád fölött kád, kád fölött kád, kád fölött gereben. WICHM. II. tm. 435. (Hasonló példa u. o. tm. 180.).

Világ, föld, mező, rét stb.: *duñie-vilin šurs izkäm nur van* a világon egy ezer versztnyi mocsár van. M. 177. | *vaëkala dirja ta mužem-vilin porän-no ud-murtän ulillam* hajdani időben ezen a földön cseremisiz és votják lakott. M. 61. | *lud vilin tedü bugor pitirjaške* a mezőn fehér gombolyag gurúl.

* *vil* felső rész, felület, felszín, pl. *vu-vilä-kä čožän-žagžägan šot!* vajha adnád a víz színét kacsával, lúddal! M. 158.

WICHM. II. tm. 396. | *čeber-no vož vilin čeber papa vetloz* szép réten szép madár jár. M. d. 193. γ. | *vož vjujn turim tuž dāytem* a réten a fű igen dúsan nőtt. WICHM. I. d. 73. | *so-berε so murt šai vjujn mar luemez űarak veram* az az ember azután mindent elmondott, a mi vele a temetőben történt. WICHM. II. 75. | *gidk-až-no-vēlad aj dēbojed udvarodon* [van] oszlopod. M. d. 160. | *šīnīr vilin pišai pogillāškε* auf der Dreschtenne wälzt sich ein Kater. WICHM. II. tm. 431.

Híd, út; rúd stb.: *pukä-pä so viž-vilin badžin sinän sināškisa* az a hídon nagy fésűvel fésülködve ült. M. 67. | *pop so būrdiš-pala mēnsa, aya-vēlēn kūkijēn kēllis nēl-pijāz adžā* a pap ama síró felé menvén, a mesgyén egy bölcsőben fekvő gyermekeket lát. M. 88. | *ta bugor-sori tuž kema minsa, šurās-vilin tuž žec jurt-jer adžām* ezen gombolyag után igen soká menvén, az úton egy igen szép házat látott. M. 71. | *odig šuri-vilin kvamin tur pukoz* egy rúdon hatmincz fajd ül. M. tm. 33. | *so keńer vilin pukis adami pε vera* a kerítésen ülő ember így szól. WICHM. II. 130.

Ágy, pad stb.: *so korkan vales vilin kille vumurtlen kišnoiεz* abban a szobában ágyán fekszik a vumurt felesége. WICHM. II. 162. | *ta tšeber apaišosten tušak vju az vidiki burtsin-leš no űebit kju kvuε* beim Schlafen auf den Matratzen dieser schönen Mädchen braucht man Worte, die weicher als die Seide sind. WICHM. I. d. 387. | *kūž gīn-vilin kūž bigār killoz* hosszú nemezpokróczon hosszú tatár fekszik. M. tm. 96. WICHM. II. tm. 272. | *d'us vjujn pukikiz . . .* mikor a padon ült. WICHM. II. 74. | *polat vilin killiskod?* ágypoleczon heversz? M. d. 134. | *vil' korkaied'len džök vju az samavor pōže űj házad asztalán* a szamovár forr. WICHM. I. d. 80. | *ta perešjos korkalē-bēdā baškič-vēlēn . . . Inmarlē višāško* ezen öregek házanként a küszöbön [állva], . . . Inmar-nak imádkoznak. M. 170. | *korka-pol-vilaz parča voldām, žok-vilaz tođi žok-kišūt voldām* szobája padlóján aranyszőnyeg van kiterítve, asztalán fehér asztalkendő van felterítve. M. d. 155.

Tető, kemence stb.: *lipät-vilin palež-kellān* a házfedelen palež-sajt. M. tm. 22. | *šikalez gidaz, bižiz gid vilaz* a tehén az istállóban, farka az istálló tetején. WICHM. II. tm. 426. | *žiči gur-vilin «noš-ik koškāmato» šusa ažlo-šeān-ik kešāškini kutkoz* a róka a kemenczén, hogy megint ijesztgessen, úgy mint előbb, kiabálni kezd. M. 122. | *muri-vilin liž saldat* kémény tetején kek katona. M. tm. 124.

Víz, tó, mo csár: *Inmar ta vu-vilin badžin pižān ujava vetlām* Inmar ezen a vizen egy nagy hajóval hajózva járt. M. 49. | *tū-vēlēn ujaš čūžāz adžū* egy tóban úszó kacstát lát. M. 94. | *vilin širias dušeslen vu vilin šudoz vužerez* a magasan

repülő ölyv árnyéka a víz felszínén tükröződik. WICHM. I. d. 417. | *nur-vilín noš-ik tuž badžin jurt-jer kildäm* a mocsáron ismét egy igen nagy ház jelent meg. M. 78.

Testrészek: *Mikalla . . . badžem mėjeo murtlän dër-sězä tuğaskämën adžü, baŋ-vëlaz sîn-kelijüz adžü* Miska . . . a nagy bajuszos embernek a haját szétzilálva látja, arcán könnyet lát. M. 92. | *od-kä bigati, šuk-ažü-ik tinad jirid pel-pum-vilad uz lu-ni* ha nem bírod [megtenni], reggelre nem lesz már válladon a fejed. M. 70. | *žadžglän pidiz vilín kokjez, imiz-nüriz, sinmiz* a lúdnak lába fölött testtörzse, arcza, szeme. M. tm. 4.

Itt még a következők említendők meg:

kidoke koškem vorgoronlen kagaz vilín vetloz ivorez a messzire ment legénynek üdvözlete papírosan érkezik. WICHM. I. d. 417. | *šur-durjosad vož bad-pued, kvar-viljosad čėčėd* folyód partjain zöld fűzfád, levelein mézed. M. d. 157. | *so pilem-vëlėn kėloz* az a felhőn fog maradni. M. 91. | *žüji-vilín kor kėllä* a mohon gerenda fekszik. M. tm. 96. | *nėl-pi ubo-vëlėn budis nėmis-küžė-kajik čal budä* a gyermek karón növő bab módjára gyorsan felnő. M. 88. | *mi um veraske, kju vera, kirež no viujin ši vera* mi nem szólunk, a nyelv szól, a hárfán is a húr szól. WICHM. I. d. 319.

A folyó mellett: *ud-murt kalıklän kot-kudizles žėč, kužmo bakatırjossı Kalmäz-vilín ulėllam* a votják népnek legjobb és legerősebb hősei a Kalmäz (folyó) mellékén laktak. M. 61.* | *nur-vilín bordsa silikiz doraz liktis bakäüz adžäm* a mint ott sírva állott a mocsárnál, egy hozzá jövő békát látott meg. M. 77. || Vö. *nur-vilä minäm* a mocsárhoz (tkp. -ra) ment. U. o. || *zürj. sek Jordan vylö Joan dynö voys* ekkor a Jordánhoz jött Jánoshoz. WIED. 218. || Vö. a francia *sur prepositio* hasonló használatát.

Más szólások:

atased no tširdoz ug gurt viujtosad vorgoron no murtoioz saikatisa der Hahn kräht im Dorfe, erweckt die erwachsenen Männer. WICHM. I. d. 362. | *kik šika-vinjoslen vilaz limi ug ku'ddža* két testvéren nem marad meg a hó. U. o. II. tm. 376. | *vu vilín silon dirja . . .* bei dem Fest der Wasserweihe. U. o. II. 119. | *uko katames kutšasa šali no viujin poškitim* nachdem wir Filzschuhe angezogen hatten, die mit Goldstickereien versehen waren, nutzten wir sie ab, indem wir über Stöcke wanderten. U. o. I. d. 288.

*) Ebben a mondatban a *vilín* még nem névtű, hanem *Kalmäz-vil* összetett főnévnek (K. folyó melléke, vidéke) -i-n ragos alakja (superessivusi jelentésben).

Mint határozószó *vilin* „fönt” jelentésű:

viwin torogoi kirdža dir fönt (a magasban) énekel a fülemile. WICHM. I. d. 243. | *vilin didik tuž lobqloz* a magasban sokat repdes a galamb. M. d. 245.

Személyragos alakok (*vilam, vilad, vilaz, vilami, viladi, vilazi*): *basma-no derám vèlad è* vászoning rajtatok. M. d. 268. | *vèlaz-no pustol, küskaz burtèin* rajta pusztó, csipőjén bársony. M. d. 160.

jilin tetején, fölött, -n (*jilis* tetejéről, fölülről, -ról; *jili* tetejére, fölé, -ra).*) Igen gyakran még nem névutó, és ilyenkor tetején jelentésű.

är-jilin kános, kános-jilin sur-puñ, sur-puñi-jilin *zayari veš* czölöpzet fölött csűr. a csűr tetején szarv-kanál, a szarv-kanál tetején kékes zöld gyöngy. M. tm. 4. Vö. *kik d'ubo d'iuin kenas, kenas d'iuin* bugirtskon *bodi, bugirtskon bodi d'iuin li puñ* auf zwei Säulen steht ein Speicher, auf dem Speicher steht ein schreiendes Rohr, am Ende des schreienden Rohres ist ein knöcherner Löffel. WICHM. II. tm. 89. | *šizimdon-šizim kižili minam ier ijuam* hetvenhét csillag van fejem fölött. U. o. I. бүв. 21.

Épület: *korka-jilin pal-nañ* háztetőn fél kenyér. M. tm. 93. WICHM. II. tm. 257. | *ataiez vordiskimte, piiez korka jilin puke* az apa meg nem született meg, a fia [már] a ház tetején ül. WICHM. II. tm. 224. | *das-kik sobor-čerklän jilaz das-kik muliez van* tizenkét székesegyház tetején tizenkét bogója van. M. 177.

Hegy, fa, oszlop stb.: *gurež ijuin uumo-pu* a hegyen almafa van. WICHM. I. d. 392. M. d. 210. | *gurež jilin tori valni* a hegytetőn barna lovunk. M. d. 266. | *vož kiž-pu-jilin burli koni van* zöld lúczfenyő tetején szürkés evet van. M. d. 101. | *čukna čep-kéded pis-pu-d'èlad* reggel kőd van a facsúcsón (a fán). M. d. 58. WICHM. I. d. 235. | *korkaž vižiad d'uboed, d'uboed d'iuin uumoed* pitvarod előtt czölöp van, a czölöpön alma van. WICHM. I. d. 200. | *lijau jiuin közü-kömets* a fatönkөн borsókalács. U. o. II. tm. 279. | *tü-dorä vuša, m-è-rék-d'èlèn pukis čort-pijaz adžä* a tóhoz érvén, a fatönk tetején ülő ördögfiókot lát. M. 90 | *so-tiris ta-berä adamili kuro-jilin šepin-ginä potä-na* azon időtől fogva az embernek csakis a gabonaszár hegyén, a kalászbán terem [a gabonája]. M. 54.

Folyó, part, mező: *tódi gine kamioslen ijljosaz* *turlj gine papaios tširdyloz* a tiszta folyók fölött sokféle madár

*) *jil* tető, felső rész, pl. *tül pis-pu d'èljostäs sežjaloz* a szél rengeti a fák tetőit. M. d. 124.

énekel. WICHM. I. d. 416. | *ta šurlän dar-d'êlaz kuž mējēgo murt pukā* ennek a folyónak a partján egy hosszú bajuszos ember ül. M. d. 92. | *busi d'iw in gord atas lobāuož* a mezőn vörös kakas repül. WICHM. II. tm. 53. (Ezekben rendszeren csak *puszta-in* rag használatos.)

pēd-d'êlam sêlon kal iwül lábamra (lábamon) állani nincs erőm. M. d. 219. Vö. *vilin*. | *milam esjosmē mar kajik? ki-d'êlên sezjan sur kajik* a mi társaink milyenek? olyanok mint a kézhegyén rázott sör[-csepp]. M. d. 218. | *milam apailen musoiez luoz souen kiw d'iw az* a mi nénénk kedvessége nyelvéen van. WICHM. I. d. 190. | *dumät-jilin val kwajoz* a kötőfék fölött húzik a ló. M. tm. 61. WICHM. II. tm. 5., 57., 236.

šur jilin a folyó forrásánál:*) *sooslen šur-jiw aži tuž badžin izzi van* an der Stelle, wo ihr Fluss entspringt, ist ein sehr grosser Stein. WICHM. II. 89.

ulin alatt (*ulš* alól, *ulä*, *ulä* alá).**) Gyakran csak összetételt képez a megelőző főnévvel, tehát még nem tulajdonképpeni névutó. Pl. *minam vižiw in kuuem murt van ali* im Raume unter der Diele (a padló-al-ban, alatti térben) ist ein toter Mensch. WICHM. II. 82. és *viž uw in tsibor sindik* unter dem Fussboden eine bunte Kiste. U. o. tm. 214. | *söd džitsüed'len guruw az mamik no uz lo, mar luoz?* a fekete róka állán nincs pehely, mi az? U. o. I. d. 22. || éppígy: *ižikid is'anidä jiru-lad-kä ponid: votalod* ha nadrágodat, midőn alszol, fejed alá (tkp. fejalodba) teszed: álmodni fogsz. M. bab. 69.

Hegy, fa: *ta gurež-ulên kočēs-pi bižälä* ezen hegy alatt egy macskakölyök futkos. M. 95. | *gurež ulin sari valni* a hegy alatt sárga lovunk. M. d. 266. | *tiñ-dtñ zek kiz ulin ketštaya ižtagajen kion-jir pešto* íme, ott a nagy fenyő alatt a kecskebak és a kos farkasfejet főznek. WICHM. II. 155. | *beriš ulin bördisa ule* ott sir a hársfa alatt. U. o. II. 94. || *ablak: juške so nil ukno ulin kelin aiizles* az a leány az ablak alatt éjjeli szállást kér atyjától. U. o. II. 156.

Asztal, pad stb.: *šukna sultisa žok-ulin sezijaz, libo žegüz-kü adžid: jued-nañed tiros luoz* ha reggel felkelvén, az asztal alatt akár zabszemet, akár rozsszemet meglátsz: gabonád sok lesz. M. bab. 121. | *jiriz milam žus-ulam i, mugoriz tiñ* a feje a mi padunk alatt van, a teste a tóban. M. 109. || *égbolt: in-gur-ulin šuš čipi* égbolt alatt sárga csibe. M. tm. 5. | *in-gur-ulin zarni-buko luoz* égbolt alatt arany iv. M. tm. 42.

*) *šur-jil* folyóvidék, folyómellék, pl. *Kaniko-šur-jil* K. folyóvidék stb., l. M. 194.

**) *ul* alsó rész, pl. *kun-ul* hónalj M. 185., *žok-ul* asztalfiók.

Vö. WICHM. II. tm. 74. | *in-gur uujin gord kuñan* unter dem Ofen des Himmels (d. h. dem Himmelsgewölbe) ein rotes Kalb. U. o. tm. 79.

Eső, hó, jég: *zor-ulin silsa badžin budod* eső alatt állván, nagyra nősz. M. bab. 31. | *limi-ulin toljäm kudi gužaz-kä, koži so arin udaltoz* ha a hó alatt telelt áfonya megfoltosodik, a borsó azon évben (dúsan) terem. M. bab. 27. | *ťsorig d'e ulin* a hal a jég alatt. WICHM. II. tm. 6. || függöny, kendő: *odig šulik-ulin nil icimen čimalo* egy menyasszonykendő alatt négy menyecske hunyorítja [szemeit]. M. tm. 2. Vö. M. tm. 34. | *odig katanči-ulin nil viľ ken bordoz* egy függöny alatt négy új asszony sir. M. tm. 85.

kar ulin (folyó mellett fekvő helységekről): *gurja-kar ulin, veša-kar ulin, idna-kar ulin vumurtjos uzires gurja-kar* (gurja-falva) alatt, *veša-kar* (falva) alatt, *idna-kar* (falva) alatt a *vumurtok* gazdagok. WICHM. II. 119. | *kar-ulin vumurt natšar* a város alatt a *vumurtok* szegények. U. o.

Határozószói használatban: *vaškala dirja in korka-polatkad' ulin viläm* hajdani időben az ég mint [valami] házi ágy-polez alatt volt. M. 53. | *uujin no ponar, vujin no ponar* lent is lámpa, fönt is lámpa. WICHM. I. d. 60.

šorin közepén, vminek a közepén (*šoris* közepéből, *šori* vminek a közepébe).*) Gyakran még nagyon érzik a főnévi jelentése; t. i. legtöbbször egy felület, sík közepében létezt fejez ki.

Erdő, mező, udvar stb.: *bakča šorën butniked, nulas šorën sotniked* kert közepén fodormenta, erdő közepén a csösz. M. d. 140. | *nules šorin tšeber kir* az erdő közepén szép rét. WICHM. II. tm. 30. | *bušë-no šorad ljm-pued* a mező közepén zelniceceserje. M. d. 73. | *lud-šorin zarni-sikis* mező közepén aranyláda. M. tm. 120.***) | *azbar-šorad kamiž-jubo* udvarod közepén nádoszlop. M. d. 5. | *inšir-šorin kustäm kion čatčalo* a szérű közepén csipőtlen farkas ugrál. M. tm. 127. | *vu šorin til džua* a víz közepén ég a tűz. WICHM. II. tm. 440.

Falu, ház, út stb.: *atased čortoz gurt-šorën, kukijed šiloz lag-šorën* kakasod kukorékol a falu közepén, kakukod kakukol a fenyves közepén. M. d. 233. | *ta bėdžëm kwalalän šoraz tél žua* ezen szentséges *kva* közepén tűz ég. M. 170. | *korka šorin gaškes mač'vei* a szoba közepén a görbe hátú Mátyás. WICHM. II. tm. 110. | *pol šorin je-tuš* a padló közepén jég-teknő. WICHM. II. tm. 445. | *uram šorin tšibor sindik* az út közepén tarka láda. U. o. tm. 208. | *so kunokalen odigne*

*) *šor* közép, pl. *tol-šor* tél közepé. M. d. 206.

**) *lud-šurin* M. tm. 135. valószínűleg csak sajtóhiba.

vilem šimniz zek kîmîs šoraz a háziúrnak nagy homloka közepén csak egy szeme volt. U. o. II. 132.

šor-vačsaz l. a locativus tárgyalásánál.

šorin megfelelelhet a magyar -ben-nek: *öm šurumaškisäumi, öm bördišäumi* —, *šuuem no šorin kuiki van* nem gyászoltunk volna, nem sírtunk volna, de a szívünkben gyász van. WICHM. I. d. 271.

Néha közöttt jelentésű, a német *zwischen* viszonzszónak felel meg («két tárgy vagy kevés tárgy közötti helyzetet jelöl» MHat. II. 101.): *kik-puno, kik-kultšo, soven šoraz kort-tšog* zwei Enden, zwei Griffe, dazwischen ein Eisennagel. WICHM. II. tm. 95.

šorin = ném. unter («a nagyobb tömegben való létet fejezi ki»): *töw šorin gaškes poddžatš* az emberek közt görbe hátú falusi jegyző. WICHM. II. tm. 201. | *gur tiroso pirog, soven šoraz koudi* der Ofen ist voll Pasteten, unter diesen ein Laib. U. o. tm. 73. | *uallana arjosi kildišin uliz kalik šorin mužjem vilin, tatše kuala-n-ik* in alter Zeit lebte der *kildišin* auf der Erde unter den Menschen eben in einem solchen Hause (wie wir Wotjaken). U. o. II. 142.

A m. mellett-nek felel meg (adessivus): *tör šorad tušák lukami* an der Mitte der Giebelwand häuften wir die Matratzen. WICHM. I. d. 231. | *šu murtlen töreez so šoryn sylkyz* indem der Hauptmann bei ihm stand. WIED. 215. || *aji-kü pusjäm siro pued — ta šorin* gyantás fád, [melyet] atyám megbélyegzett — itten (ezen a vidéken) [van]. M. d. 257.

Határozószói használatban: *lekos šoraz berga* er dreht sich hin und her in der Mitte. WICHM. I. d. 445. | *kik jiliz, kik kollšoiez, šoraz kort-tšog* két feje, két karikája, közepén vasszög. U. o. II. tm. 443.

a žin előtt (*ažis* elől, *ažä* elé).*) Néha még nagyon érzik a főnévi jelentése, pl. *ötoz, ötoz annuška, vilin kenos ažaz ötoz* Annuska vár, a padláskamra előtt (im Vorzimmer der oberen Bodenkammer) vár. WICHM. I. d. 420. | *biddzim gine ekseilen ažiosaz turli gine vorgoron bergaloz* a nagy császár tartózkodási helyein sokféle legény forog. U. o. d. 416. Ezek mindjárt példái lehetnek az összetételről a névutóra való átmenetnek.

Egyaránt használják tárgy- és személynevek mellett:

Tárgynevek: *Mudro-ažin šur van* Mudro előtt patak van. M. 61. | *Pogilän čum-ažaz pi vetlä* Poginak hálókamrája előtt legény járkál. M. d. 104.

*) *až* előrész, pl. *gur-až* a kemence eleje; gyakran csak általában «hely» jelentésű, pl. *tođimte ažin ki-ži uuom?* hogyan éljek ismeretlen helyen? WICHM. I. d. 339.

Személynevek: *mon tiledlë peñmët azën veramáz ti murt-azën veralä* a mit én a sötétben mondok nektek, azt ti mondjátok az emberek előtt. Kaz. Mát. 10, 27. | *prot's beršam a žam poñše evel ug ni* most nincs itt senki, ki előttem vagy utánam járna. WICHM. I. d. 461.

Valakinek szeme előtt: *mugorjostëlän veškëtez motor pi-joslän šin-azaz* testeteknek karcsúsága szép legényeknek [van] szemük előtt. M. d. 66. L. Állapothatározó alatt.

ba yn előtt (*ba* arcz, pofa). Alig fordul elő.

ystyz sojosze kyk kyk as ba nyn er schickte sie zu zwei und zwei vor sich her. WIED. 154.

berin mögött (*beris* mögől, *berä* mögé).¹⁾

vu-ko-berad lut-pu vani malmold mögött égerfa van. M. d. 125. | *korka-berin tordäm iz* ház mögében felfúvódott juh. M. tm. 94. WICHM. II. tm. 255., 334.²⁾ | *korka-berin vajo šača luoz* ház mögött kétágú vessző van. M. tm. 46. | *muñtsi berin kelillam* sie schliefen hinter der Badestube. WICHM. I. d. 436. Más példák: WICHM. II. tm. 254., 256., 253.

bordin mellett, -nál (*bordis* mellől, -től, *bordi* -hoz).³⁾

gurež-no borda d küñ pužemed a hegy mellett három fenyő. M. d. 143. | *korka-no borda d tūdē ma-kä* háza mellett fehér valami. M. d. 139. || *solen borda z uai pi.üle*z mellette van a kis gyermeke. WICHM. II. 162. | *so-bordin Šajtan vetlä* ő mellette *Šajtan* járkal. M. lab. 36.

Superessivusi jelentésben: *pispu bordin kul'i* a toboz a fán. WICHM. II. tm. 145. | *palenťskiz no adžiz so zek kiz borda z adamiež* eltávozott és egy magas fenyőfán lát egy embert (t. i. az az ember oda volt kötözve a fához). U. o. II. 165.

din'in -nál (*diniš* -től, *dinä* -hoz).⁴⁾

kauik viuin džuk पोšte-no dinä z keñiro šidez-no ebou az emberek előtt (nyilvánosan) kását főz, de odahaza még dara-

¹⁾ *ber* mög, hátsó rész. MUNKÁCSI a szótárában nem is vesz föl külön *berin* névutót, hanem összetételnek veszi az ilyeneket, mint *korka-berin* és így elemzi: *korka-ber+in* ház mögé-ben. Pedig kétségtelenül már névutónak veendő.

²⁾ WICHMANN-nál «hinter dem Hause».

³⁾ *bord* (a vúló szó) fal, pl. *korka-bordin taka-šin* a ház-falban keeskeszem. M. tm. 44. | *korka-bordin taka-šur* in der Hauswand ein Widderhorn. WICHM. II. tm. 17. || *superessivus: korka-bordin tšiläs veš* an der Hauswand eine glänzende Perle. U. o. tm. 18. (Más példa u. o. tm. 292.).

⁴⁾ *din* tö; *din'in* ritkán használatos. Helyette inkább *bordin*, *dorin* fordul elő.

leve-se sincsen. WICHM. II. km. 45. | *so-dinîn* nála. Glaz. Azb. 114. *pokciez inmar din in soles badzim* a ki istennél legkisebb, nagyobb ő nálánál. Luk. 7, 28. (WIED.) | *muşez-diñin luoz tubä-min gondir*. Amin. mes. 6.

dinîn és *dinü* mint adessivust és allativust jelölő névutók a glazovi nyelvjárásban *-in* és *-ü* alakban is előfordulnak, mégpedig a megelőző főnévhez már valóságos rag gyanánt függesztve, és így úgyszólván szemünk láttára változik át egy névutó raggá.*)

malî mumiñin evel ulîni kildem miért nem lehet nekem anyámnál élnem? WICHM. I. d. 464. | *ulem mumizîñin kunojasa* vendégül volt anyjánál. U. o. II. 149. | *ton džéts ulid moñiam* te jól végezted el dolgodat nálam. U. o. II. 127.

dorin -nál, mellett (*doriş* -tól, *dori* -hoz).**)

Tárgynevek: *vu-doradê-no bugêro* vizek mellett deszkakerítés. M. d. 46. | *bag-vê'am nulam potoz, ku mon gurdorên sêli* arczomon az izzadság jött ki, midőn a kemence mellett álltam. M. 93. | *ös dorin pişos niyu vozmâyo* az ajtó-nál a legények leányokra leskelődnek. WICHM. I. d. 83.

Személynevek: *kişnoed-dorin dusimez van lo* feleségednél bizonyára ott van szeretője. M. 142. | *soberes kiktêtiaz minoñnaz džutş dorin evel kelillâmzî* mikor másodszor mentek, nem szálltak meg éjjelre az orosznál. WICHM. II. 159. | *doraz üvül-dêr kék pişez* bizony nincsen nála a két fia. M. d. 194.

dorin néha nem közvetlenül mellette, hanem közelében lételt jelent: *so gutşin-kuş dorin soen vukoiez viuem: gutşin-kuş* közelében malma volt. WICHM. II. 98. | *tolko udmurt-şai şusu niimaşkiş intî gişez soen uuem doraz udmurtjoslen todemzi a*

*) A *-ü* ragot már WIEDEMANN ismeri. A *-in* ragról mindössze annyit tudtunk, a mennyit MUNKÁCSI jegyez meg szótárában, t. i. «*monñiam, tonñad, soñä* (Glaz. = *mon dinam* etc.) hozzám, hozzád, hozzája; nálam, nálad, nála». A *monñiam, tonñad* alakoknak «*nálam, nálad*»-ban megállapított jelentése inessivusi *in*-ra enged következtetni.

**) *dor* mellék, környék, oldal, pl. *şoz-dor part*, folyószél. M. 158. *til-dor* a tűz melléke. M. 163. Közel áll hozzá a *dur* szó, határszél, vég, oldal' jelentéssel; *durin* szintén lehet adessivus jelentésű, pl. *töd'i kam-durad töd'i kiş-pued . . . die weisse Birke, die am klaren Flusse steht . . .* WICHM. I. d. 180. *so kişton karonzi moşga-gurt dorin kişegşur durin* diese Opferzeremonie vollzieht sich im (inkább: neben dem) Dorfe Moşga, am Flusse *kişegşur*. U. o. II. 100.

votjákok csak egy «votják-temető» nevű helyet ismernek az ő lakóhelye közelében. U. o.

Különös alkalmazása a *dorin* névutónak: *so sâua-vi doraz sâuaze oktini pâuesmurt dišem viuem* der Waldgeist hatte gelernt, die Haselhühner aus den Schlingen (szó szerint: a hurok mellett) zu nehmen. WICHM. II. 85.

jorsin környéken, körül (correlativ alakjai *jorsis*, *jorsä*).¹⁾ Alig fordul elő és nem is mondható igazi névutónak. Pl. *kar-jorsin* a város környékén. M. VotjSz. 276.

kotirin körül.²⁾

tël kotêrên sulto kurbon-sîziis murtän vüskâkiis murtjos a tűz körül állanak az áldozatot felajánló ember és az imádkozó emberek. M. 170. | *touez kotirin kizili* a csillagok a hold körül. WICHM. II. tm. 73.

Superessivusi jelentésben, «valamin köröskörül»: *korka kotirin si bin-gozi*. — *dzuï* um das Haus herum ein Haarseil. — Das Moos (in der Wandfuge). WICHM. II. tm. 338, 16, 380, 260. stb. | *tşog kotirin gon* a czövek körül haj. U. o. tm. 205.

Alapjelentésének megfelelőleg néha csak «környéken» a jelentése: *busi kotirin sil-târki* a szántóföld környékén hústányér. M. tm. 26.

Határozószói használatban: *kotir*³⁾ *kuriskon inä-vuü* egem, vizem, kit itten körben állva kérünk (tkp. körül kért egem, vizem). M. 152. | *kotirak* (= *kotir-ak*) *tşattşa* köröskörül erdő. WICHM. II. 156. || *niulosios bergâuoz kotirad* a leányok körülötted keringenek. U. o. I. d. 107. || *soüen putoiez küin kotir sein* Gürtel ist dreimal um ihn gegürtet. U. o. d. 109, 110.

kuspîn között (*kuspis* közül, *kuspi* közé).⁴⁾

Két vagy több törgy között való levést fejez ki: *kik nuk-kuspîn kion son sîskoz* két völgyszakadék közt egy farkas inat rág. M. tm. 52. WICHM. II. tm. 93. | *valâz ton piçi majä-kä-sëän-ginâ pid-kuspad paëkatid* te a lovat valami kicsiséget lábaddal közé szorítottad. M. 112. | *saldatjos kuspîn äksej*

¹⁾ *joros* környék, vidék.

²⁾ *kotir* környezet, környék. Előfordul *kotrin* (< *kotirin*) alakban is. WICHM. II. tm. 231.

³⁾ A *kotirin* végéről gyakran elmarad a rag, de nemcsak az adverbiumban; pl. *lud-dor kotir sil paddza* a szántóföld körül húsból való létra. WICHM. II. tm. 123. Ilyenfajta elhagyás van a *pujit* névutónál is. Vö. a magy. -kor és -kép ragokat.

⁴⁾ *kusip* köz, két hely közötti tér.

a katonák közt a császár. M. tm. 99. | *vu-oslän sur-kuspa z...*
a vizibikának szarva között. M. 178. || *o'uo kuspa di dišmon*
van-a? van-e köztetek féltékeny? WICHM. I. d. 129.

Kapuban: *kapka-kuspad ej-a kol?* nem háltam-e kapudban? M. d. 97. | *kapka-kuspın mon keli* a kapuban háltam én. M. d. 99. De vö. *keli mon kapkaz, jubo kuspin* a kapuban háltam én, a kapuoszlopok közt. M. d. 98. Ez a mondat mindjárt mutatja, hogyan kell érteni a «kapu között» szólást, úgy t. i., «hogy a kapunak két félfája van értve, ezért a „között” névutó». M. 235. Így értendő az *os-kusip* «ajtóköz», küszöb szó is: *kion lud-keclän os-kuspa z-no logiškinı uz vu...* a farkas még a nyúlnek ajtóküszöbére sem érkezik rálépni. M. 121.

Az olyan szólásokban, mint: *Kuéoän-no Vuž-žumjään kuspin paėkam šik-nuk van:* *Kuéo* és *Vuž-žumja* között egy mely berkesvölgy van. M. bab. 155. | *kuzonen musko kusipin limi usıtek paš kilem* Kazán és Moszkva között ür (üres hely) maradt, mivel nem havazott. WICHM. I. d. 174., az instrumentalis -*än* ragja csak kapcsolja azt a két főnevet, annak a két tárgynak a nevét, a melyek között való levést akarunk kifejezni. Az -*än* rag tehát ezekben semmiképpen sem függ a névutótól; ezek tehát nem olyanok, mint pl. a magyarban a -*n* kívül, fölül-félék.

palan valamely félen vagy oldalon (*palaš* felől, *pala* felé) még nem igazi névutó.

ta palan-no apajä, so palan-no apajä ezen az oldalon nénikém, azon az oldalon nénikém. M. d. 132. | *šurlän tonpalaz vu-ko-ko-no piž-no van* a folyónak feléd eső oldalán egy malomkő és egy csónak van. M. 82. | *Kam tu-palan lız val adžkă* a Káma túlsó oldalán kék ló látszik. M. tm. 115. | *ož-dirja kalıktän a šla palaz vetlozi viläm* háború idején a népnek élén járnak vala. M. 61. | *so paü gurežad limi ušem, ta paü az usıni mar luem?* a hegy túlsó oldalán esett a hó, mi maradt erre a felére? WICHM. I. d. 53. | *až-palan elül: utške utške no a žpalaz turın-dedı kad* nézi, nézi, és előtte valami szénás szánhoz hasonló van. Ü. o. II. 139.*)

polın -ben, valaminek a belsejében (*poliš* -ből, *polı* -be).**)

Jona šoreglän küt-polaz küın nenal kėlläm Jónás három napig feküdt a hal belsejében. Kaz. Mát. 12, 40. | *čajnik-poladē mu-sur van* teás csészétekben méhsőr van. Gavr. d. 121.

Igen gyakran gyűjtőnévhez járul; ilyenkor «között» jelentésű. Ugyanezt látjuk a magyarban, a hol ilyen esetekben

*) Talán idevaló ez is: *alpan-no tulpan luomé* ide-oda tántorgunk. M. d. 178.

**) *pol* belsőrész.

-ben és között szintén egyformán használható (SIMONYI, MHat. I. 52., II. 103.).

ta bakatirjos kalik-polin kun-äksej-kad ulillam ezen hősök a nép között fejedelmként éltek. M. 61. | *uz luä-ni ta-berä ud-murt kalik-polin ta Kalmäz-bakatirjos kadesjosiz* nem lesznek már ezután a votják népben ezen Kalmäz-hősökhöz hasonlók. M. 63. | *suräm-polin pil-inži* polyva között drágagyöngy. M. tm. 99. | *söd pušner pöuin söd suter* fekete csalán között fekete ribiszke. WICHM. I. d. 191.

Ritkábban többesszámú főnév után: *oži so pokči pi nuujosiz-polin tuž žec ulni kuthäm* akképpen ama kis fiú igen jól kezdett élni bátyjai közt. M. 78. V. ö. *kuspın* és *puškin* névutókat.

puškin hasonló jelentéssel mint *polin* (correlativ alakjai *puékiš* és *puéki*.*)

-ben jelentésű: *pu pušškın kort, kort pušškın turım, turım pušškın til* fában vas, vasban fű, fűben tűz. WICHM. II. tm. 424. | *ponarlen puškaz tıyü džua* a lámpában ég a tűz. U. o. I. d. 60. | *känos=kož-puškaz šulis bastisa* . . . az éléskamrában a *šulis*-teknőt vévén (kezembe). M. 153. | *bord-puėkin gord čabej* a fal belsejében vörös búza. M. tm. 123. | *tšarka pušškın vina uan* a csészében pálinka van. WICHM. I. d. 438. || *puškaz-ke eböu, vıuııaz ud la'ki* ha nincs meg belsejében, rá nem ragaszthatod. U. o. II. km. 60.

Gyűjtőnevek mellett között jelentésű: *pudo-životed kijad-kä oz ul: sojä kinli-kä semäa-puėkad vuzam-seän sot* ha lábajóságod kezud alatt nem él meg: azt add oda valakinek családbelijeid közt áru módjára. M. bab. 75.**) | *surem pušškın tšilas veš* polyva között csillogó gyöngy. WICHM. II. tm. 183. | *kuž turım puškad töđ'i ketšed* a magas fűben fehér nyúl. I. d. 324. | *šéziied puškin d'önüed zabod* között bogács van. U. o. d. 30. | *tšiiš-pu puškin (poškin) poškitim* wir nutzten sie ab, indem wir zwischen den Kirschbäumen wanderten. U. o. d. 288. || *adamijos* . . . *kudiz čirtijaniz šoš, kudiz kuskıniz šoš vir-puėkin vetlo* az emberek, ki a nyakáig, ki a csipőjéig jár-kál vérben. M. 72.

Néha középett, középen jelentésű: *kézo täl poškén bad-pu täl* fenyves erdő közepén fűzfaerdő. M. d. 235. A jelentésfejlődés természetes.

Különös a *puėkin* használata a következőkben:

og šobıret puškın nil džus-kışno killoz. — žek unter der-

*) *puė* belső, valaminek a belseje, pl. *korka puškiž šunit* a ház belseje meleg, a házamban meleg van. M. d. 193. α).

**) L. Partitivus.

selben Decke schlafen vier russische Frauen. — Der Tisch. WICHM. II. tm. 32. | *milam nĩlios zavod vozišios, milam iegitios in putškin kelasios* unsere Mädchen halten sich Liebhaber, unsere Jugend schläft hinter den Bettvorhängen. U. o. I. 432.

puyitĩn szemben. Rendesen ragtalanul *puyit*, *pumit* alakban fordul elő:

bord-bordin äksej-puyitĩn-ik ki adžiškėsa kėljos goštãm a falon éppen a császárral szemben egy kéz jelent meg és szavakat irt. Istor. 66. | *sogem intylen puyitaz pukyljam* a sírral szemben ültek. WIED. 213.

Rendesen határozószóul használatos, és ilyenkor rendesen az allativus *-li* ragja, ritkábban az instrumentalis *-än* ragja járul a megelőző főnévhez:

ńuke d'li puyit baktšaid a völgygyel szemben van kertet. WICHM. I. d. 23. | *ėrodlė puyit tuomė* a rossznak (t. i. embernek) ellenére leszünk. M. d. 276. | *ėrodän puyit lüimėkũ* ha a rosszal szemben vagyunk. U. o. | *puyit sėlėnė* ellentállani. Istor. 175.

šorin mögött (*šoris* mögöl, *šori* mögé).*) A különbséget *berin* és *šorin* közt WIEDEMANN abban állapítja meg, hogy *berin* «mindig kis távolság kifejezésére szolgál», vagyis akkor használatos, ha az illető tárgy a névutós kifejezésben megjelölt tárgynak közvetlenül mögötte van; *šorin* pedig nem jelöli meg a távolságot közelebből.

šüd ńuläsjos ėdlän šürjos az lėmėlis kezėt pužmer van a fekete erdők mögött hónál hidegebb dır van. M. d. 231. | *busi šorin sil paddša* a mező mögött húsból való létra. WICHM. II. tm. 232. | *itim šorad anajed* szérűd mögött földed. WICHM. I. d. 329. | *murjo šorin koj-nuši* kemény mögött zsiros sulyok. M. tm. 112. WICHM. II. tm. 289. | *so ős-šorin vatkisa ulãm* ő az ajtó mögött volt rejtőzködve. M. 119. || *d'ėk šerĩn puke solen kišnoiez* hinter dem Tische sitzt seine Frau. WICHM. II. 167. || *tinđtin pokšĩ kižez šerĩn, kipi urtsĩn kele* ime, ott alszik a kis fenyő alatt, a fatőke mellett. U. o. II. 144. | *deleis med šotoz šeraz vetlišezli no adja* áldását arra is, ki a nyáj után megy. U. o. I. im. 23.

vatsin szemben, fölött. Ezt a használatát sem MUNKÁCSI, sem WICHMANN nem ismeri, csak WIEDEMANN említi a következő példákkal együtt: *tyn vylyjam šai-gu vatsyn pukysa* ott

*) *šor* mög, hátsó rész, pl. *milėškim šorez utškisa ki-teus* bleibet stehen und schauet uns nach (tkp. nézzétek hátunkat). WICHM. I. d. 248.

voltak a sírral szemben ülve; *tani no so vatsyn in usťyskem* es ime, fölötte megnyílt az ég. WIED. 217.

viskin között, középett.

inmarän-no pilemän*) *viskin zarüi-burdo dušäs ulä* a menny és felhő között él egy aranyszárnyú ölyv. M. 177. | *kalik ötin ulo gureš viskin, palatkaien korka mesta* az emberek ottan a hegyek között sátrakban laknak, nem házakban. WICHM. II. 177.

vozin mellett (*voziš* mellől, *vozi* mellé).

uj-votam pirä uromä, sajkaško-kä vozam oval éjjeli álmomba belép kedvesem, midőn felébredek, nincs mellettem. M. d. 34. | *mënäsa, mënäsa badžem gurežaz adžä, so-vüžän kočš-pi bižälä* menvén, menvén, egy nagy hegyet lát, a mellett egy macskakölyök futkos. M. 94. | «*korka vöza d korka pukto*» *kožad-a?* azt gondoltad-e, hogy «házad mellett házat építetek»? WICHM. I. d. 370. || *keltysa-no Nazaretez lyktyz kütškyz-no ulyny zariz wöžyn* és N. városát elhagyván, mene és lakozék a tenger mellett. Mát 4, 13. | *ton wöza d* melletted. Mát. 20, 21. | *so wöžyn lyktyšjos* a vele (szó szerint mellette) jövök. Mát. 12, 4. WIED.

A helyhatározó *-in* ragnak néhány különösebb alkalmazásáról kell még szólnunk.

α) Néhány ige mellett a határozó rendszeren illativusi ragot vesz föl, néha azonban *-in* ragot is találunk a főnév végén:

kild- megjelenni, jelentkezni, pl. *so izon važsin mužem-vilä jurt-žer kildäm* az ő alvása közben a földön háztelek jelentkezett. M. 55. || *so kuštämäniz mužem-vilän nužjos-gopjos . . . kildillam* azáltal, hogy [földet] dobott ki, a földön hegyszakadékok, völgyek . . . keletkeztek. M. 49.

kil- maradni, pl. *ažisjos šürä këlözä* az elül levők hátra maradnak. Istor. 106. || *so pilem-välän këlöz* az a felhőn fog maradni. M. 91.

pot- kikelni, kinőni, pl. *mu-virä potäm uzijed . . .* a dombon kinőtt földi eper. M. d. 252. || *adami kuro-žilün šepin-ginü potä-na* az embernek csak a gabonaszár hegyén, a kalászban terem (a gabonája). M. 54.

tub- fölmászni, fölszállni, pl. *mi Jerusalimä tubiškomē* fölmegyünk Jeruzsálembe. Kaz. Mát. 20, 18. || *gurež iju in tubisa . . . nachdem ich den Berg bestiegen hatte*. WICHM. I. d. 384.

pon- tenni, helyezni, pl. *ta adami žiržä vilä ponsa mar karämzä-no ug šod-ni-ug* ez az ember fejét magasan hordván (tkp. magasba téve) ime már azt sem tudja, mit tegyen. M. 53. ||

*) Az instrumentalis *-än* ragjára vonatkozólag l. a *kuspin* névutónál tett megjegyzéseket.

kítin mar punemîn uan vešáškítek martek, soos bašto a hová valami áldás nélkül van téve (a hol valami le van téve), azt elviszik. WICHM. II. 162.

Rendesen inessivus-szal, ritkán illativus-szal:

pilašk- fürödni, pl. *so tijn kwin niljos piláskozi* abban a tóban három leány fürdik. M. 69. || *Jisus Jordan vüä pláškésa, čukénésa potám* Jézus a Jordán vizében megfürödvén, megkeresztelkedve jött ki. Badz. 31.

β) A magyartól eltérőleg *-in* ragot találunk a következőkben:

tuptal- hozzátapad, ered. jelentése: «vmin megtartja magát, megragad» (M.), pl. *dolit keñer-puč-vilin limi uz tupta* sima kerítésrúd hegyén nem tapad oda a hó. M. tm. 14.

paékat- nyomogatni, összenyomni, pl. *valáz ton . . . píd-kuspad paékatid* te a lovat lábad közé szorítottad. M. 112. | *ad'ami urom väuez makes kuspaz ginε patškatiz . . . mein Freund, der Mensch presste das Pferd zwischen seinen Schenkeln.* WICHM. II. 53.

Út valahová (testrészre): *dayakaz čapkeně pofon* ütni. VotjSz. 308., 258. | *bamam šukkiz* arczúl ütött. U. o. 605. | *ayaz žugini* pofon vág. U. o. 508. | *val-kužo . . . šojáz jiraz pičulaniz šukkisa, kušin-ak pogirtám* a ló gazdája fejbe ütven puskájával a holttestet, hanyatt borította azt. M. 134. | *kin-kä čapkoz tonä bur bayad* a ki téged jobb felől arczúl üt. Mát. 5, 39. WIED. Votj. nyt. 27.*) || Vö. magyar: *Legkisebb panaszért is a kadia száz pálczát veret a talpán.* Mik. 42. lev.

γ) *šetti-* «találni» ige mellett rendszeren az elativus *-is* ragja használatos; néha azonban a magyarral és a legtöbb nyelvvél egyezően *-in* ragot találunk mellette: *lud-vilis sor šedtám* a mezőn nyestet talált. M. d. 49. || *šurás-vilin tijaž šettám* az úton tavat talált. M. 69. | *otin ton šettod pešši korka* ott kis házat találsz. WICHM. II. 126., de már a következő mondatban: *šettem nuleskis pešši korka* az erdőben kis házat talált.

Az inessivus használata ezekben a most említett mondatokban szokatlan és valószínűleg idegen befolyásra vihető vissza. Elativust használ ezekben a zürjén és az ész t nyelv is.

Ugyanez áll a *dž-* «látni» igéről is, pl. *so tijn kwin piláškis . . . niljosiz adžäm* abban a tóban három fürdő leányt látott. M. 69.

δ) Az elativus correlativ esete természet szerint az illativus.

*) A határozó mindig személyragos, úgy hogy tulajdonképpen nem állapítható meg, vajjon inessivus-szal vagy illativus-szal van-e dolgunk. WIEDEMANN azonban inessivusoknak veszi e határozókat és ezért mi is ide soroltuk őket.

Néha azonban inessivust találunk az illat. helyén: *anaitem no ataitem kilēm tšuz tšui kabanis no kabanin bidesmoz; anaitem no ataitem kilēm niu-pi pid-nir ijuis pid-nir ijuin tšizškisa vetloz* auch das gelbe Füllen, das vater- und mutterlos geworden ist, wächst gross, wenn es vom Getreideschober zum Getreideschober wandert; ein Waisenkind wird mit dem Fusse gestossen und wird von einer Fussspitze zu der anderen geschleudert. WICHM. I. d. 415. | *džetš murtilen no niupiez mo'n-ke luisäu, džök šeris no džök šer in vetlisäu* ha gazdag embernek volnék a gyermeke, asztalról asztalra járnék. WICHM. I. d. 360. Még egy példa u. o. I. d. 359.

e) Az *-in* ragos szó néha jelzője egy másik szónak, pl. *Ulên-gurt* «Alsó falu»: *Ulên-gurtën-no aj nëljos van hej, Ulên-gurtban is vannak leányok*. M. d. 78.; *palên-gurt*: *palên-gurtën-no nëljos van* az oldalt eső faluban is vannak leányok. U. o.; *vilin-kenas* felső kamra: *milam apaiios kitin kirdžauo? viuin-kenaslen kanataz* hol énekelnek a mi leányaink? A felső kamra korlátján (auf dem Geländer der Bodenkammer). WICHM. I. d. 87. (Vö. u. o. d. 420.); *kék palan üs* kétszárnyú ajtó. VotjSz. 541.

Mindezekben az *-i-n* valódi helyhatározó ragja, csakhogy utána «való» vagy «lévő» egészítendő ki, úgy hogy pl. *ulîn-gurt* = lent [levő] falu (a falu ott lent, lent a falu).

Világosabbá teszük a dolgot a következő példák:

gurež no bapad ošmesed gurež vižiad luisäu-ke! ha a hegy oldalán lévő forrásod (forrásod a hegy lejtőjén) a hegy tövében volna! WICHM. I. d. 118. | *korka no šora d umortoid arniäu bidē med ležoz!* házad mögött levő méhkasod minden héten bocsásson (egy-egy rajt). U. o. d. 213. | *viški-pi d sin dun vejjos-kadēs milam mumijos* a kádfenekén [levő] tiszta vajhoz hasonlók a mi anyuskáink. M. d. 191. | *kwas-vilîn vetlām hōkorcsolyán-járás*. M. tm. 72. | *vu durîn vu-mulī kadēs* einer am Ufer des Stromes wachsenden Wasserbeere ähnlich (így is lehetne: einer Wasserbeere am Ufer...). WICHM. I. d. 434. || *džizol tīros ož ortšoz.* — *tšorig d'ē ulîn* der unter der Pritsche befindliche Raum ist voller Soldaten, welche vorbeimarschieren. — Die Fische unter dem Eis. WICHM. II. tm. 6. | *gur tīros pirog, sojen šoraz koudi.* — *toež kotirin kižili* der Ofen ist voll Pasteten, unter diesen ein Laib. — Die Sterne um den Mond. U. o. tm. 73.*)

Egészen mások természetesen az olyan mondatok, a melyek-

*) Vö. a mordvin hasonló szerkezeteket. NyK. XIX. 128. XXII. 455. — V. ö. lat. *pugna ad Cannas*, gör. ἡ ἐν Μαρμαρίνι μάχη, ném. *der Weg durch den Wald* stb. stb.

ben *van* vagy *luoz* («van») egészíthető ki, pl. *muri-vilin liz saldat* kémény tetején kék katona [van]. M. tm. 124. | *azbar-šora d kamiz-jubo* udvarod közepén nádoszlop. M. d. 5. Ezekben rendes helyhatározókkal van dolgunk.

2. Időhatározók.

Az *-in* rag időhatározó szerepe a helyi jelentésből fejlődött.

a) Határozószók.

Berlon suono a zlon šukām a mit utóbb kellett volna mondani, előbb mondódott. M. 159. | *mi, pinal kalik, beris veranoze uallon veraskom* mi, fiatal emberek; [talán] előbb mondjuk, a mit később kellene mondani. WICHM. I. im. 34. | *egizo nunuven tsatsaiez imiraz uz bitmi* egy ikerszületett gyermeknek himlője sohasem szűnik meg. WICHM. II. tm. 62. | *tolonles va d-lan* tegnapelőtt. VotjSz. 365. | *tatin pellam adamiles nimzū verani kulā* itten (ekkor) a ráolvasott embernek nevét kell mondani. M. 177.

A rendes *soki, soku* ‚akkor‘ határozószónak *-in* ragos alakja is előfordul: *sokiin-kā oz ul* ha akkor sem él meg. M. bab. 75.

b) Főnevek.

Idő, kor: *gužem kuažen tšeberez turli tsatsaiven dauiraz* a nyári idő szépsége a különféle virágok (virágzásának) idejében van. WICHM. I. d. 7. | «*tšik tšik*» *no karoz utšüed kuaredlen poton vakitaz* a fülemile lombfakadás idején énekel. U. o. d. 406. | *ta vijen aröz mon ortčeti das-kék-no arös nöljosén* ebben az időben az évet elmulattam tizenkét éves lányokkal. M. d. 116. | *so vijin* akkor. M. 86. | *tačä-ik tačä kw a žjosin kizi ton tatči vuid uromä* ilyen, ilyen időben (tkp. időjárásokban) hogyan jöttél te ide, barátom? M. d. 164. | *so izon va žsin** *mužem-vilā jurtjer kildām* az ő alvása közben a földön háztelek keletkezett. M. 55. | *so va žsin kišnoez dusimzū olām* abban az időben a felesége magához hívta a szeretőjét. M. 133. || *og arā-berā ta vačsén* egy hét múlva ilyenkor. M. VotjSz. 642. | *milam-no piñal ba rētēn šékēt-dēr lüiz zamana* a mi ifjú korunkban is bizony igen nehéz lett az esztendő. M. d. 17.

Idejében: *dīraz nuleskin vajliz kurbon* idejében mu-

* *važsin* már névutónak is volna vehető.

tatott be áldozatot az erdőben. WICHM. II. 140. *) || Vö. magy. *Holnap idejében megin' útra kelhet.* Tol. sz.

Év, évszakok: *tulis kîn mušemâz pars-kâ giriz, so ar in ju uz udaltî* ha tavaszkor a fagyos földet a disznó túrja, abban az évben a gabona nem terem dúsan. M. bab. 7. | *so ar in kulod* abban az évben meg fogsz halni. M. bab. 20. | *kiktèti tulîs az sézi kižimî noš vuem* im folgenden Frühling wurde es wieder Zeit, dass man Hafer säte. WICHM. II. 144. || zürjén: *tölyn* télen.

Hónap, nap, éj: *köskemâud kikiwen sîlon t. u e z a z* vágyódol utána abban a hónapban, mikor a kakuk szól. WICHM. I. d. 308. | *kajta nunalaz . . . kion taži šuni kutkâm* következő napon a farkas így kezdett szólani. M. 118. | *tunne nunâ u in* a mai napon, ma. WICHM. I. im. 11. a) b) c) d) stb. M. 158. | *kud nunâ u in kuškâuoz pid vižiam* mely napon hull lábam elé? WICHM. I. d. 411. | *inultèti sutka az adžez so vumurtlen kîsnoiez vilin asleštiz dišse* a negyedik napon ruháját a vumurt feleségének testén látja. U. o. II. 162. | *u in liktillam tros vožojos* éjjel sok vožo jött. U. o. II. 134. | *u in Albasti-no tatèi liktâm* éjjel idejött az Albasti is. M. 82. || Vö. zürjén: *med veškô velödtiššjas sylön voi yn oz vony* damit seine Schüler nicht in der Nacht kommen. WIED. 120. || magy.: *Pinkesdben.* LányiC. 300. | *ebbe az éjjêbe.* Nyr. I. 375.

-on végü igenévnél: *Galileja zariz kotyryn vetlon az Simonez adžem* indem er um den Galileischen See wandelte, sah er den Simon. WIED. 168. Ilyen használata az -in ragnak ritka.

Az -in ragos időhatározó néha azt az időt jelöli, a melynek határain belül, a mely alatt a cselekvés végbemegy:

eksei ars in d'irše mišoz a császár egyszer egy évben beretválja fejét. WICHM. II. tm. 63. | *mon oig sutka skîn vui daskik-šuars vjors* egy nap és egy éjszaka alatt tizenkétezer versztet tettem meg. U. o. II. 167. | *odig gužem in kuñ arših budz* egy nyár alatt három rőföt nő. U. o. tm. 293. | *veš pir vižija d odig kos šušed-šana ne-no-mirid-no med-az lu* egész nemzetségeden át az egy száraz viaszt kivéve ne legyen semmid. M. 58. | *Inmar dünnâaz kwat nê nals ên tupatêsa vuttâm* I. hat nap alatt teremte a világot. Nacs. 3. | *veš duñne-kalik pir-vižija z-no šisa uz bitti* az egész világ népsége összes nemzetségén át sem fogyasztja el. U. o.

Ezek a példák átvezetnek bennünket ahhoz az esethez, a mikor az -in rag a magyar -ig ragos (egy pillanatig tart stb., tehát mennyi ideig? kérdésre felelő) időhatározásnak felel

*) Vö. instrumentalis-szal: *dêrênêz sajkata mon üj sultê* midőn idejében költöttél, én nem keltem föl. M. d. 119.

meg: *aräs ošliš mussä ars en šijesa ud bëttë* egy éven át éven az egyéves tinónak a máját, nem fogyasztod el. Gavr. tm. 55. | *muziem viuiš söd kiüzeg og minut in šin uskijisa ku-ke bitto'z-ke* ha a földön levő fekete kígyót egy pillanatig tartó tekintetével megöli. WICHM. I. bűv. 4.

Vö. magyar: *Míg a maga porontyára egy héten háromszor is adott tisztát, addig a király fiacskájára három hétben sem egyszer.* MER. Dun. népm. 3. | *Ha annyi időn meg tudod kerülni a várost, a meddig én, akkor megházasodhatol.* Nyr. XIV. 519. || A Bécsi és MünchC.-ben sokszor időtartást jelez a *-ben* rag a rendes *-ig* helyett. MHat. I. 64. || finn: *hän kutoo verkon viikossa* ő egy hálót köt egy hét alatt. Bud. Fny. 95.

Néhány szónak *-in*-ragos alakja azt az időt jelöli, a melynek letelte után, a mely múlva valami történik: *ar naskin Noj didikáz ležüm* egy hét múlva *Noj* a galambot küldte. Ucsseb. 179. | *ars en-no lëktäm Akaskamë* az évfordulóval (egy év múlva, ez a mostani év elmúlván) megjött a mi A. ünneünk. M. d. 173. | *ars in no liktem akaskaied ortšiz no koškiz* das jährlich wiederkommende Fest *ak.* zerrann und verschwand. WICHM. I. d. 224. | *ars in piez luoz* egy év múlva fia lesz. Sar. Azb. 35.

Már a helyhatározóknál láttuk, hogy az *-in*-ragos határozó néha szorosabban tartozik egy-egy névszóhoz (nem pedig a mondat igéjéhez), a melynek így mintegy jelzőjévé lesz; ez az eset — bár sokkal ritkábban — az időhatározóknál is előfordul: *ui in luškaskišiosleš vožma*, schütze sie vor nächtlichen Dieben. WICHM. I. im. 20.*)

Névutók.

a *žin* előtt. Rendszeren *-on* [ill. *-an*] végű igenevek mellett használatos: *koškon a žazč nëljos pijostë türlë kërzan-këljos këržalo* mielőtt elmennek, a leányok a legényeknek különféle dalkokat énekelnek. M. 171. | *kinä-kä pellani kutkon-a žin* mielőtt rákezdik a varázsmondást. M. 177. | *kuas jugan a žin sašte soie* hajnalhasadás előtt isten fölkelte őt. WICHM. II. 141. | *kiön džutšez gurt doraz vuon a žin pottini kosem* mielőtt a faluhoz értek, a farkas felszólította az orosz embert, hogy ereszsze ki. U. o. II. 80. | *kulon-ažaz* halála előtt M. 62. WICHM. II. 100.

din in maga nem fordul elő mint időhatározó névutó, csak a már fent említett rövidített *-in in* alakjában, a mely az illető névszóhoz ragként járul. A tőszó rendszeren *-on* (*-an*) végű igenév:

*) Határozószókat is használnak így; pl. *pir* mindig, folyton: *pir vižijad ne-no-ku-no . . . čecied med-az luili-ni* egész (tkp. folyton [tartó]) nemzetségedben sohase legyen mézed. M. 58.

š i i s k o n á z z i l i k t i z t e l - k e š mikor ettek, forgószelel jött. WICHM. II. 164. | *so k i š n o j e z u a š k e n i n o u a š k o n á z u š e* az asszony már leszáll, de leszállás közben leesik. U. o. II. 153. | *so - b e z e k i k t e t i a z m i n o n á z z d ž u t š d o r i n e v e l k e l i l l a m z i* mikor másodszor mentek, nem szálltak meg éjjelre az orosz embernél. U. o. II. 159.

j o r s i n körül: *š u n d y d ž u ž a n j o r s y n* sagon inty vyle lykto napfölkelte körül a sírhoz jönnek. WIED. 208. | *k u a m i n a r - j o r s i n* mintegy 30 év alatt. Sar. Azb. 73, 89.

k o t i r i n bizonyos idő lefolyása alatt: *mon o d i g u j - k o t i r i n m u ž e m ä z g i r s a . . . ě u k n a l i v i l n a n v u t o* én egy éj alatt a földet megszántván . . . reggelre friss kenyeret teremtek elő. M. 70. | *s ö b ö r e o d i g u i k o t i r k o s e m k u a m i n v a l e z e n e r a n i* azután azt parancsolta, hogy egy éj alatt harmincz lovat nyergeljen meg. WICHM. II. 93. | Más példa: M. 70.

k u s p i n között, közben: *o d i g - p o l t a i n u l o n - k u s p a z i a d a m i k u d ž i s a , m e d o j o s - k u s p i n t a ž i u š j a š k ä m* egyszer itt tartózkodásuk alatt az ember megrészegedvén, a béresek közt így dicsekedett. M. 70. | *j o - v i l ä s u l t o n ä n - n o v o j - d i r ä n k u s p i n k i z i š k i k i d* ha a jégre való állás [ünnepe] és a vajas hét közt hallgatózol. M. bab. 93. | *p i ž s o - k u s p i n j a l a n u j a s a , u j a s a č o r i g a š - d o r ä v u ä m* a csónak ekközben mindig tovább úszva egy halászhoz jutott. M. 134. | *so k u s p i n k u t š k e m k i z j o s v i r i n i* ekközben a fenyőfák el kezdtek mozogni. WICHM. II. 56.

p u š k i n közben, között: *k u a m i n k u l i , « k u l t i r » p u š k i n « t š ä t i r »* dreissig Zapfen, während des Tröpfelns richtet sich da etwas Steifes auf. WICHM. II. tm. 120. | *j u m š a n p u š k i n s u r t š e s k i t , ä u l a k s e r g i n n i j u m u s o : j u m š a n* közben a sör édes, magányos sarokban a leány kedves. WICHM. II. km. 67., I. d. 402. | *š i o n d ' u o n p u š k i n - g i n e i š k a - v i n l u o z* evés-ivás közben barátot találsz. WICHM. II. km. 25.*)

š o r k i n valakinek a távollétében: *v o j - v a j o n - š o r k a z k a r t e z g u r - v i l i š t i z v a š k ä m* mialatt ő oda volt vajat hozni (vaj-hozás távollétében) férje leszállt a kemenczéről. M. 133. | *mon - š o r k i n* az én távollétem alatt. M. VotjSz. 467.

v a ž s i n közben: *k i š n o e z l ä n m i l i m p i ž o n - v a ž s a z k a r t e z - n o v u ä m* feleségének lepénysütése közben megjött a férj is. M. 133. | *p i r o n - v a ž s a z i k a r t e z k i š n o e z l i n o š i k . . . š u ä m* fürdésük közben ismét így szólt a férj feleségének. M. 134. | *so v a ž s i n a d a m i t i l - š u k k o n ä n k o r k a z t i l - n o p o t t i n i v u ä m* akközben az ember a csiholóval világot is ráért gyújtani. M. 142. | *so - v a ž s i n s o j o s š u r ä s - v i l ä p o t i l l a m* akközben ők az útra jutottak ki. M. 126.

v i s k i n között: *o d i g - p o l* — *j o - v i l ä - s u l t o n ä n - n o u m i š t o n ä n v i s k i n* — *so n i l ä z š u r - m u n i z . . . v u l i i š t ä m* egyszer — a jégre-

*) Vö. az állapothatározókat.

állás és az *umíston* [ünnepek] között — azt a leányt mostoha anyja . . . vízért küldte. M. 57. Vö. *kuspîn* névutót.

3. Állapothatározók.*)

Állapot: *vütên azvés-ukšo adžid-kä: bürdon* ha álomban ezüstpénzt láttál: sirás [lesz]. M. bab. 174. | *atšimeuen ta šamen šuvūdiriaškemmi uiiin vötami vāu medam?* éjjel álomban volt-e, hogy mi így fogunk mulatni? WICHM. I. d. 215. | *pužim busi-šorin da uraz silä* a fenyőfa a mező közepén magánosan (tkp. magányban) áll. VotjSz. 387. | *biži tubi kiš-puše erkaz lobaš tui ponna* gyorsan felmáztam a nyírfára, a szabadon lebegő kéregért. WICHM. I. d. 379. | *vale-ik ug tši-da mestaz ulni šumpotemenz* lovam örömeiben nem bír nyugton maradni. U. o. d. 441. || Vö. magy.: *Midőn a természet szunnyadoz álomban.* Ányos. | *Magam ba bolygom néma búval a forrás partjait.* Bajza.

Viszony: *žečkîn-burîn ulni-vilni žec kapci azla-paldä šot* add jó, könnyű jövődet, hogy jóban, üdvben élhessünk, lehessünk. M. 161. | *arsên léktäm Akaskamäz tēn es lēgēn, kauřakvaratak duēnē med kēldētod val* intézzed, hogy ez esztendőben megjött Akaskánkat békességben, lárma, zaj nélkül ülhes-sük. M. 169. || *tutēn vañ ēskaljos odik lukēn kēllēsa vandāmēn adžü* itten látja, hogy mind a tehenek egy rakáson heverve, össze vannak kaszabolva. M. 90. || Vö. magy.: *Ne fualkodjál a jó szerencsében.* Fal. 577. | *Hagyjátok őt békében élni.* Pet. 329.

Cselekvés: *ti ka-ik kañju ad'ami vañ medam šundi utemjn* gibt es wohl unter der Sonne (im Angesichte der Sonne) so angenehme Menschen wie ihr? WICHM. I. d. 167. | *odig ke-ñešîn ulni* egyetérteni (egy tanácsban van). VotjSz. 138. (WIED.) || Vö. magy.: *mykoron sokayg allot volna ezenkeppen ev im ad-sagyban.* Marg. Él. 76. | *Elmerült annak nézésében.* Ján. 22.

Árnyékban, ködben: *turim turnami bad'džim kiš-puven saukimaz* füvet kaszáltunk egy magas nyírfa árnyékában. WICHM. I. d. 34., 298. | *uzijän borē kišmaloz čukna-no salkēn busjosēn* a földi eper és boré-eper megérik reggel a fagyos ködökben. M. d. 170.

Vminek a fényénél: *surdeti poti tui tiu in, lageti poti iur tiu in, inmeti likti in tiu in* a nyírfaerdőn átmentem nyírfa-kéreg(ből való fáklya) fényénél; a fenyőerdőn átmentem a fenyő-szurok világításánál; az égen átjöttem az ég fényénél. WICHM. I. d. 407.

*) Mintegy a határon a valódi helyhat. és az állapothat. között állanak az olyan kifejezések, mint pl. *ke-ñešîn poni-zī kalik* . . . egy gyűlésben embereket választottak. WICHM. II. 146.

Kezében: *pudo-životed kijad-kä oz ul* ha lábas jószágod kezed alatt (tkp. kezekben) nem él meg. M. bab. 75. || *atikai kiiin uuim no eksei ki uuie kilim ug* wir waren in der zarten Pflege (tkp. kezében) des Vaters und wir gerieten ja in die strenge Zucht des Kaisers. WICHM. I. d. 246. | *uštonez anikai no kiiin* der Schlüssel ist in der Tasche der Mutter (tkp. kezében, ő nála; *kijin* tehát a. m. hatalmában, *penes alquem*). U. o. d. 318.

Szívében, eszében: *mënam kütjosam-no tël žua* az én keblemben is láng ég. M. d. 29. | *tilad todadi vai medam?* denket ihr wohl daran? WICHM. I. d. 159. | *aslam miukidam nãupaško* ich sinn' in meinem Sinne. U. o. d. 74. | *innar . . . keltiz-na vižmã zî todinî asleštiz podem-pusjosses* Gott liess sie aber die Kenntnis der eigenen Zeichen im Gedächtnis behalten. U. o. II. 147.

Itt még a következőket kell megemlítenünk:

S'olta-bakatir veš cum-lipätãz mid dorin pottisa koškoz S'. hőse az egész kamratetõt másik oldalára fordítván, elmegy. M. 63. | *mid dorin pottinî v. middorintinî* a másik oldalra fordítani (pl. a ruhát v. vminek a fedelét). M. VotjSz. 400. | *kido-kis întijãz matën karësa lëktim mi tatsë* a távoli helyet közel[be] hozva jöttünk mi ide. Gav. d. 94.

Névutók.

a žin előtt:

Valaki előtt, vkinek jelenlétében: *mon tiledle peimët ažen veramãz ti murt ažen veralã* a mit nektek a sötétben mondok, a világon (tkp. az emberek előtt) mondjátok. Kaz. Mát. 10, 27. | *Jirodiadalãn nelëz murtjos-a žen äktësa Jirodliš melkëdzã baštãm* Héródiás leánya az emberek előtt tánczolva, Héródes tetszését megnyerte. U. o. 14, 6. | *kunojosëz-a žen . . . vendégei előtt. Istor. 118.*

Valakinek szeme előtt: *soki-ik pokci pilãn sín-a žaz tuž badžin jur-tjer kildãm* akkor a kis fiúnak szeme előtt egy igen nagy ház jelent meg. M. 77. | *vuzerdi sín a žam lujsãu-ke* bárcsak szemünk előtt volna árnyékokot. WICHM. I. d. 133. || *ton atškiškod minam sín a žam tšuk'na no džuzãm šundi ka-ik* az én szememben a reggel felkelõ naphoz hasonlóan látszol. U. o. d. 193. | *Vö. solen a žaz luš korka*, előtte ház jelent meg. U. o. II. 165.

Eredeti jelentése («előrészt, hely») van meg *og-a žen* «együtt» szóban (tkp. egy helyen): *ãn kurãkti, og-a žen ulsa, ačmãos um birã* ne búsulj, együtt élve mi nem fogunk elveszni. M. 70. | *so urt-murtjosën og-a žen ulã* ő együtt lakik a votjãkokkal. M. 95. | *õjdo bižom og-a žen* nosza, fussunk együtt. M. 90.

bordin -nál, mellett.

vuz bordin iška-vin ug lo kereskedés közben nem találsz

barátot. WICHM. II. km. 25. | «*érom*» — *šučsa ug vetlišké, vízjosež bordaz üz-kä lu* nem járok [valakivel], szeretőmnek mondván [öt], ha nincsen neki esze. M. d. 96.*)

dinîn rövidített alakja a következő különös alkalmazásban fordul elő: *koť mar už bordi o gnîn kutskono ni astim* minden munkához nekem magamnak (egyedül) kell hozzáfognom. WICHM. I. d. 461. | *pu ponna, turîn ponna, kutsaşkînî telîşkînî no ognîn mînono ug ni tabireze* fáért, szénáért, csépelni, a gabonát szelelni egyedül kell ezután mennem. U. o.

Hogy a következő alakokban: *ognam* (WICHM. I. d. 457, 462. II. 128.), *ognad* (u. o. II. 128.), *ognaz* (u. o. II. 192, 124, 160.; *ognaz* Glaz. Mát. 14, 23.), *ognadi* (Márk 6, 31.), melyek mind a glazovi nyelvjárásból vannak idézve (és ennél fogva lehetnének személyragozott *-nîn* ragos alakok), valóban a *-nîn* rag vagy névutó van-e meg, nem dönthető el teljes biztossággal, mert a többi nyelvjárásban *ognam* stb. alakok állnak velük szemben. Az *n—n* váltakozására pedig több példa van: *in* és Kaz. *in* ég; *šin*, Kaz. *šin* szem.

intijîn helyett (*inti* hely).

mon ton intija d žužasal, minam luoz-a én felszállanék a te helyedben (te helyetted), nekem lehet-e? M. 72. | *milam in-tějên kiñ sédoz?* ki fog a mi helyünkben (helyettünk) játszani? M. d. 224. WICHM. I. d. 238. | *žužasa, šundi intijîn veš duñnež kotirtäm* nap helyett fölszállván az egész világot körüljárta. M. 72. | *milam no siem ug iuem in-tija z in-mared kittem ug med sotoz* statt dessen, was wir gegessen und getrunken haben, gebe (euch) Gott Brot ohne Spreu. WICHM. I. d. 367. || Vö. magyar: *jótét helyébe jót várj.* «Hogy a meghatározó szóból helyettesítést jelentő névutó lett, ez egyike a legátlátszóbb s legelterjedtebb átviteleknek. Hiszen sokszor a helyettes valósággal helyére áll annak, a kit helyettesít, teszem a fölváltó ör a fölváltandó helyébe.» SIMONYI, MHat. II. 203.

kotirin körül. Számnevek mellett «körülbelül, megközeleltőleg» jelentésű.

veralo leša niššu kotir uaijos úgy látszik, azt mondják, hogy körülbelül négyszáz (verszt). WICHM. II. 130. | V. ö. *kwamin ar-jorsin* mintegy 30 év alatt. Azb. 73, 89. || zürj.: *sojysjasys völy vit šurs verös gögör* der Essenden waren ungefähr 5000 Männer. WIED. 207. || magy.: 5000 körül.

Ilyenfajta számhatározásnál rendszeren *minda* («mennységű») használatos, pl. *vaíméž sü-kéz murt mēnda lüillam* valameny-

*) Vö. az utóbbihoz MUNKÁCSI jegyzetét: *bordaz* ezen értelemben «neki» szokatlan kifejezés; talán az orosz y hero van utánozva benne. M. 233.

nyien mintegy 120 ember voltak. Badz. 62. WIEDEMANN csak ezt az utóbbi szerkezetet ismeri, úgy hogy a fönt említett zürjén mondatban a *vit šurs gögör* kifejezésnek a votjákban szerinte *vit šurys mynda* (nem pedig *kotir*) felelne meg. L. WIED. 155. || Vö. még *üüldonlé matä* körülbelül 40. Istor. 58.

kuspín között.

milam duonjos vüüzé-kä, üvül-dér kuspamé unjosmê ha eljönnek a mi ünnepünk, bizony nem alhatunk (tkp. nincsenek közöttünk álmaink). M. d. 176. | *odig-pol kabakü kwín vedinjos šočasä, kuspazi éeygäšni kutkillam* egyszer egy csapszékbe három varázsló gyűlvén, egymás közt vetélkedni kezdtek. M. 85. | *adami . . . medojos-kuspín taži usjaškäm* az ember a béresek közt így dicsekedett. M. 70. | *kuspazi veraskini kutskillam* egymás között kezdtek beszélni. WICHM. II. 74.

puškin -ben, között.

déc atékrlän néléz-piez küt poškaz dec esüb lukaloz a jó atyuskának gyermeke keble belsejében jó gondolatot gyűjt. M. d. 209. | «*šedti ini kiži vllani tájä!*» *šuož as puškaz* «Megleltem már [a módját], hogyan kergethetem el azt», mondja magában. M. 121. | *i umšan puškin sur tšeskit, aulak sergin niu muso* a *jumšan* közben a sör édes, magányos sarokban a leány kedves. WICHM. I. d. 402., II. km. 67. | *vuz bordin iska-vin ug lo; šion-d'uoñ puškin-gine iska-vin luoz* kereskedés közben nem találsz barátot; evés, ivás közben találsz barátot. U. o. II. km. 25. L. az időhatározók közt is.

šorkin vkinek a távollétében, háta mögött.

šorkaz veraskini vkinek a háta mögött (rosszat) beszélni. M. VotjSz. 467.

šorin középen.

mon šorén šeklanodé kételkedni fogtok bennem. Istor. 133.

vilin fölött, rajta.

a) Gondolata, vágya rajta van: *šilojä potäm ämez-josid: volnoj kaliklän milkid so vilin* a bozótban kinőtt málnák: a szabad népnek gondolata rajta. M. d. 253. | *žazäglän milkid vu vilin, vorgoronlän milkid vañ-bur vilin* a lúdnak gondolata a vizen, a legénynek gondolata a vagonon. M. d. 193a. | *džážeglen miukid vu viuin, milam niu miukid niu viuin* die Gedanken der Gans sind auf dem Wasser, unsere Gedanken sind bei den Mädchen. WICHM. I. d. 64. | *džážeglen milkid séži vilin* die Gans sehnt sich nach dem Hafer. U. o. d. 437., II. km. 77.

A szerkezet magyarázata világos. Hogy mennyire érzik még ezekben a szólásokban a *vilin* eredeti jelentése, azt talán legjobban ez a szójáték mutatja: *nillen milkid pi ulin, pilen milkid níl vilin* das Mädchen sehnt sich nach dem Burschen, der

Bursche nach dem Mädchen. WICHM. I. d. 437., II. km. 77. (Ugyanez I. d. 474., csakhogy mind a két mondatban *vilin* névutóval). || Vö. magyar: *De rajta járnak váltig gondjaim*. Szenv: Messz. 73. | *Ehes lónak zabon az eszi*. Nyr. VII. 130. || «Egyéb-iránt más nyelvekben is közönséges ez a kép: ném.: *über etwas nachdenken*, ang.: *to reflect upon . . .*, fr.: *réfléchir, spéculer, rêver sur quelque chose.*» MHat. I. 143.

β) A gondolkodik-félékhez tartozik ez is:

ĕkna sultoz vorgoroned, už-viljosad völdirjaškoz reggel fölkel a legény, szétterjeszkedik a dologra (figyelmét ráirányozza; sürgölődik-forgolódik munkáján). M. d. 252. Eredeti jelentésében: *ĕkna žužuloz šundijed, kwar-viljosad völdirjaškoz* reggel fölkel a nap, szétterjeszkedik a leveleken (t. i. a fénye). U. o. || vö. magy.: *Ne törődjél a magad betegségén*. Hall: Paizs. 470.

γ) *dun-vilin silni* alkudozni (tkp. az áron állani): *vor-dini pudo-život baštikid kema an sil dun-vilin; kema dun-vilin silid-kä, pudo-životed uz ul-ni* ha lábas jószágot vesz el tartásra, soká ne alkudjál; ha soká alkuszol, lábas jószágod nem fog majd élni. M. bab. 133.

δ) Vminek megfelelni, eleget tenni: *siliz ajlän kil vilaz* megfelelt atyja parancsának (Kár.: cselekedte az atyjának akaratát). Glaz. Mát. 21, 31. || Névutó nélkül is, *-in* raggal: *aslaz bagadajaz sëlämtä* nem tett eleget ígérétenek (nem állotta, tartotta meg a fogadását). Istor. 166.

ε) *kalik vilin: kăvik vimin džuk pöšte-no dinaz keñiro šidez-no ebou* az emberek előtt kását főz; de odahaza (azaz rendesen) még darából csinált leveसे sincsen. WICHM. II. km. 45.

4. Essivus.

Az essivus kifejezésére rendesen az instrumentalis *-ä-n* ragja szolgál, de az *-i-n* rag is előfordul ily használatban.

Kunoïn kema ulsa, baka-ämes-pi noš-ik gurtaz bertäm soká léven vendégségben (tkp. vendégben), a békavó ismét visszatért falujába. M. 78. | *keña ar uliskod saldatin?* das wievielte Jahr dienst du als Soldat? WICHM. II. 165. | *so-bere so vit ar ulisa šedem saldatε no ulem saldatin dasvit ar azután* öt év múlva katona lett és tizenöt évig szolgált mint katona. U. o. | *kuke sokî (saldatin) mïno saldatjos pis koränî* einmal (während des Dienstes) gehen die Soldaten, um Holz zu hauen. U. o.

Vö. magy.: *Teste, lelke zálogba van* (eladósodott ember). Nyr. VI. 173. | *Örökben nekünk adták*. Hall: Pajzs. 313. || finn: *poika on paimenessa* a fiú pásztorkodik (pásztorban

van). Bud. Fny. 94. | cseremisiz: *tudo meman aulušto kütü-cöštö ö a mi falunkban pásztorban van.* NyK. III. 100. || Vö. magy.: *meghívlak a vendégbe, de nem a lakodalomba.* Nyr. IX. 32.

kĩdökĩn távol: *kusépmé kudökėn, lulmė matėn* a távolság köztünk nagy (tkp. a köztünk lévő tér távol[ban] van), de lelkünk közel van. M. d. 56. Hasonló példák WICHM. I. d. 291, 292. | *kĩdökĩn-a kuzonož?* még messze van Kazánig? WICHM. II. 130. || *touėžen pĩlem mãu(i) mãtin?* warum sind der Mond und die Wolke einander so nah? U. o. I. d. 72.

5. Partitivus.

Rendesen névutók segítségével fejezik ki. Pusztá főnévvel csak nagyon ritkán:

kãuikĩn nõ kãuik ug oi tuž uno ug az emberek közt igen sokféle ember van. WICHM. I. d. 364. | Vö. *kalikã potondĩrja žėč kĩtkon valjostã šotĩsalĩd-kã* a sokadalomba (tkp. népbe) való menés idején vajha jó befogni való lovaikat adnád. M. 163.

Vö. magy.: *A nagy urakbann kevésb jót találok, mint rongyos prórokbann.* Orczy: KöltSz. 181.

Névutók.

puėkĩn: šĩd-nãn nõ poškĩn šĩd-nãn vaĩ, vížez nõ baštĩs arak vaĩ az ételek-italok közt mindenféle étel-ital van, az észtrabló pálinka is van. WICHM. I. d. 226. | *ta «argėšjos»: ċėn pereškãs pijos-murtãn kėšno-murt argėš pũksėmtã perešjos poškėn* ezek az *argėš*-ok a legöregebb férfi és nõ azon vének közül, kik még *argėš*-t nem ültek. M. 171. | *kinli-kã semĩa-puėkad...* *šot* add oda valakinek családbelijeid között. M. bab. 75. | *ãj Mãrija, ton nėl-kėšno zãtez-poškėn dano!* ó Mária, dicsó vagy te a nõi nemben. Badz. 15. || Vö. magy.: *Ritkán vagyon a hegedűsben bornemisza.* Decsi: Adag. 120.

kuspĩn: oũo kuspãdi dĩšmon vaĩ-a? talán féltékeny van köztetek? WICHM. I. d. 129. || Vö. magy.: *Mint az rózsza az töviskek között, olyatán az én szeretőm az leányzók között.* Pécsi: Szűz. 155.

polĩn: ne-no-kĩn-no ti-polĩn ĩstarsĩnã pĩrono-kãdez ovel köztetek (közületek) egy sincs, a ki a bírói székbe való volna. M. 143. | *uz luã-nĩ ta-berã ud-murt kalik-polĩn ta Kalmãz-bakãtirjos kãdešjosiz* nem lesznek már ezután a votják népben ezen Kalmãz-hősökhöz hasonlók. M. 63.

FOKOS DÁVID.